

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1930 ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ : ΜΙΑ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΤΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΥΤΛΑ
Επιβλέπων Καθηγητής: Ιωάννης Παπαναστασίου

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
Λογιστική και Χρηματοοικονομική

Νοέμβριος 2014

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την σύγκριση της οικονομικής κρίσης των Η.Π.Α. της περιόδου 1929 - 1933 με την ελληνική οικονομική κρίση της περιόδου 2009 - 2013. Εκτείνεται σε τρία κεφάλαια στα οποία επιχειρείται να παρουσιαστούν και να συγκριθούν τα πολιτικά και κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των δύο αυτών περιόδων, με την παρουσίαση μακροοικονομικών δεικτών καθώς και με τη χρήση ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας η οποία χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η οικονομική κρίση της περιόδου 1929 - 1933 όπως επηρέασε τις Η.Π.Α. Αναφέρονται τα αίτια της κρίσης, τα γενικά χαρακτηριστικά της, καθώς και οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις που αυτή επέφερε στην αμερικανική κοινωνία αυτής της περιόδου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται, με την ίδια μέθοδο και προσδίδοντας έμφαση στα ίδια στοιχεία και τα ίδια χαρακτηριστικά, η οικονομική κρίση της περιόδου 2009 - 2013 και ο τρόπος που αυτή επηρέασε την ελληνική κοινωνία την περίοδο αυτή.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται σύγκριση των δύο αυτών οικονομικών κρίσεων, των αιτιών τους, των ομοιοτήτων και διαφορών τους, ως προς τον τρόπο που επηρέασαν τις δύο χώρες που μελετήθηκαν, καθώς και την έκταση της επιρροής τους στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες των χωρών αυτών.

Στο τέλος ανακεφαλαιώνονται τα συμπεράσματα της εργασίας και αναφέρονται πιθανές κατευθύνσεις περαιτέρω έρευνας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	4
Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	6
1. Η Ύφεση του 1929 και η Επιρροή της στις Η.Π.Α.	7
1.1 Τα Αίτια της Ύφεσης	7
1.2 Πολιτικές Επιπτώσεις	11
1.3 Κοινωνικές Επιπτώσεις	19
1.4 Οικονομικές Επιπτώσεις	22
2. Η Οικονομική Κρίση της Περιόδου 2009 - 2013 και οι Επιπτώσεις της στην Ελληνική Πολιτική, Κοινωνική και Οικονομική Ζωή	28
2.1 Τα Αίτια της Κρίσης	28
2.2 Πολιτικές Επιπτώσεις	30
2.3 Κοινωνικές Επιπτώσεις	34
2.4 Οικονομικές Επιπτώσεις	36
3. Σύγκριση των Αιτιών και Αποτελεσμάτων των Οικονομικών Κρίσεων των Ηνωμένων Πολιτειών κατά την περίοδο 1929 - 1933 και της Ελλάδος κατά την περίοδο 2009 - 2013	40
3.1 Σύγκριση Αιτιών	40
3.2 Σύγκριση Πολιτικών Αποτελεσμάτων	42
3.3 Σύγκριση Κοινωνικών Αποτελεσμάτων	44
3.4 Σύγκριση Οικονομικών Αποτελεσμάτων	45
4. Εμπειρικές παρατηρήσεις	47
4.1 Συσχέτιση	47
4.2 Παλινδρόμηση	48
Συμπεράσματα	51
Βιβλιογραφία	53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τη στιγμή που οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ένιωσαν την επίδραση της οικονομικής κρίσης της περιόδου 2008 – 2012, ένα πλήθος πολιτών των χωρών αυτών, ειδήμονες και μη, έχουν αποπειραθεί να εξηγήσουν τα αίτια της, ούτως ώστε να καταλογίσουν ευθύνες για την κρίση και να επικροτήσουν ή να αποδοκιμάσουν την οικονομική πολιτική, μέσω της οποίας η κυβέρνηση της χώρας τους αποπειράθηκε να αντιμετωπίσει τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης. Ένα μεγάλο τμήμα αυτών των αναλύσεων φτάνει στα συμπεράσματα του, πραγματοποιώντας συγκρίσεις ανάμεσα στα αίτια, στην έκταση ή/και στις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την αντιμετώπιση της σύγχρονης κρίσης και στα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης που αντιμετώπισαν οι Η.Π.Α. στις αρχές της δεκαετίας του 30, δικαιώνοντας την άποψη του Ben Bernanke ότι η λεγόμενη Μεγάλη Ύφεση άφησε το στίγμα της σε τέτοιο βαθμό που επηρεάζει ακόμα τον τρόπο που σκεφτόμαστε σχετικά με τα μακροοικονομικά γεγονότα¹.

Λόγω του καθολικού ενδιαφέροντος και ενασχόλησης με το συγκεκριμένο θέμα είναι χρήσιμο να ερευνήσουμε τα αίτια και τα αποτελέσματα των δύο αυτών κρίσεων και να συγκρίνουμε τους κοινωνικούς τομείς που επηρεάστηκαν από αυτές, προκειμένου να αντλήσουμε τυχόν γνώση που θα βοηθήσει, να αποδοθούν ευθύνες- αν υπάρχουν- στους πραγματικά υπεύθυνους, αντί να εξαπολυθούν “κυνήγια μαγισσών” εναντίον ατόμων ή ομάδων που θα θεωρηθούν άδικα υπεύθυνοι, να προβλεφθούν οι τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας που είναι πιθανότερο να πληγούν από αυτή την κρίση ή και επόμενες, καθώς και να μάθουμε ποιές μέθοδοι αντιμετώπισης των αρνητικών κοινωνικό-οικονομικών αποτελεσμάτων των οικονομικών κρίσεων είναι πιθανότερο να μειώσουν ή να ακυρώσουν τα αρνητικά αποτελέσματα αυτά με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Σκοπός Εργασίας

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να μελετηθούν τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά της αμερικανικής κοινωνίας της περιόδου 1929 - 1933 και της ελληνικής της περιόδου 2009 - 2013 καθώς και κάποιοι μακροοικονομικοί δείκτες αυτών των κοινωνιών κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων περιόδων, ανάμεσα στους οποίους είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν.,

1 Bernanke B. (1994), “The Macroeconomics of the Great Depression : A Comparative Approach”, NBER Working Paper #4814, σελ. 1

η ανεργία, ο πληθωρισμός, το πραγματικό εισόδημα, ο δείκτης επιτοκίων και η συναλλαγματική ισοτιμία.

Δομή Εργασίας

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, που αποτελείται από το πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο, περιγράφονται τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών που ερευνώνται για τις εκάστοτε περιόδους και στο δεύτερο γίνεται σύγκριση των δύο οικονομικών κρίσεων, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και παρατίθενται τυχόν προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Συνεισφορά

Η συνεισφορά της παρούσας εργασίας συγκροτείται σε δύο επίπεδα :

1. Στο θεωρητικό επίπεδο, όπου αναλύονται τα αίτια και οι επιπτώσεις των δύο οικονομικών κρίσεων στις κοινωνίες που ερευνούμε

2. Στο επίπεδο πολιτικής, όπου η σύγκριση ανάμεσα στις δύο κρίσεις και η ανάλυση των ομοιοτήτων και των διαφορών στα αίτια και τα αποτελέσματα τους μπορεί να μας οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα ως προς την αποφυγή και την αντιμετώπιση μελλοντικών οικονομικών κρίσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ο John Kenneth Galbraith (1975) ασχολείται με το ξέσπασμα του Μεγάλου Κραχ στην αμερικανική οικονομία μελετώντας τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 20, τα αίτια που οδήγησαν στο σχηματισμό της φούσκας στον τομέα των μετοχών των αμερικανικών χρηματιστηρίων καθώς και στα άμεσα αποτελέσματα που είχε το Κραχ στην αμερικανική οικονομία.

Ο Robert McElvaine (1993) μελετά τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 30, εξετάζοντας την οικονομική ανάπτυξη της προηγούμενης δεκαετίας, την οικονομική πολιτική των προέδρων Herbert Hoover και Franklin Roosevelt και τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της Μεγάλης Ύφεσης στις Η.Π.Α.

Η Μαρία Νεγρεπόντη – Δελιβάνη (2010) εξετάζει την οικονομική ύφεση της περιόδου 2007 – 2008, μελετώντας τα οικονομικά και ιδεολογικά αίτια του ξεσπάσματος της ύφεσης αυτής καθώς και της απροθυμίας των κυβερνήσεων των χωρών που επηρεάστηκαν από την ύφεση να προβούν σε αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση της.

Η Christina Romer (1993) συγκρίνει την αμερικανική εμπειρία της ύφεσης της δεκαετίας του 30 με αυτή άλλων χωρών της ίδιας περιόδου ως προς τα αίτια και την έκταση των επιπτώσεων της ύφεσης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι Η.Π.Α. αντιμετώπισαν περισσότερο ακραία μείωση των οικονομικών δεικτών σε σχέση με άλλες χώρες την περίοδο αυτής καθώς και ότι τα αίτια της ύφεσης της οικονομίας των Η.Π.Α. βρίσκονταν στις ίδιες και όχι στην επίδραση του διεθνούς τομέα επάνω τους.

Ο Jakob Madsen (2001) μελετά την επίδραση των δασμών και των λοιπών φραγμών του διεθνούς εμπορίου κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι για τη συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου ευθύνονταν σε ίσο βαθμό στην επιβολή εμπορικών φραγμών όσο και στη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΥΦΕΣΗ ΤΟΥ 1929 ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΣΤΙΣ Η.Π.Α.

1.1 Τα Αίτια Της Ύφεσης

Στις 29 Οκτωβρίου 1929, τη λεγόμενη “Μαύρη Τρίτη”, περίπου 16 εκατομμύρια μετοχές ανταλλάχθηκαν στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. Οι πωλήσεις μετοχών άρχισαν από τη στιγμή που άνοιξε η αγορά και οι μετοχές πωλούνταν σε τεράστιες ποσότητες. Σε πολλές περιπτώσεις έγιναν απόπειρες να πωληθούν μετοχές και ,ενώ επανειλημμένα μειώθηκε η τιμή τους, δεν υπήρχαν αγοραστές για την πληθώρα των εντολών πώλησης². Ο δείκτης Dow Jones Industrial Average έχασε το 11,73% της αξίας του σε σχέση με τη Δευτέρα, 28 του μηνός, στη διάρκεια της οποίας είχε ακόμα μεγαλύτερες ημερήσιες απώλειες που έφτασαν το 12,82%.

Η μέρα αυτή θεωρείται συχνά η αρχή της λεγόμενης “Μεγάλης Κρίσης”, η οποία σημάδεψε τη δεκαετία του 30. Ωστόσο η αμερικανική οικονομία βρίσκονταν ήδη σε ύφεση. Από τον Ιούνιο του ίδιου έτους οι δείκτες βιομηχανικής παραγωγής είχαν αρχίσει να παρουσιάζουν πτώση και όταν έφτασε ο Οκτώβριος μια σειρά από κλάδους, από τη βιομηχανία χάλυβα μέχρι τις σιδηροδρομικές μεταφορές και τις κατασκευές σπιτιών, βρίσκονταν σε ύφεση, ορισμένοι δε από αυτούς ,ήδη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο χρηματιστηριακός κλάδος τους ακολούθησε στη χρονολογική σειρά των γεγονότων.

Συνεπώς είναι λογικό να αναρωτηθούμε αν όντως η κρίση των αρχών της δεκαετίας του '30 προκλήθηκε από την κατάρρευση του τομέα του χρηματιστηρίου παρόλο που αυτή ακολούθησε την ύφεση τομέων της πραγματικής οικονομίας και, αν ναι, με ποιόν τρόπο η ύφεση από τον τομέα αυτό μεταδόθηκε στην υπόλοιπη οικονομία και προκάλεσε ή χειροτέρεψε την ύφεση που έπληξε τις Η.Π.Α. την περίοδο αυτή.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα η απάντηση φαίνεται να είναι ότι πράγματι η ύφεση προκλήθηκε πρακτικά από την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Ο λόγος είναι ότι, από τις αρχές του 1928 και μέχρι τις 29 Οκτωβρίου 1929 η άνοδος των αμερικανικών χρηματιστηρίων είχε πάρει χαρακτήρα κερδοσκοπικής “φούσκας”, με την άνοδο των τιμών των μετοχών να αντιπροσωπεύει την πεποίθηση των επενδυτών ότι οι τιμές των μετοχών θα συνεχίσουν να αυξάνονται εσαεί και ότι οι ίδιοι θα μπορέσουν να βγάλουν κέρδος πουλώντας τις μετοχές τους σε υψηλότερες τιμές απ' αυτές που τις αγόρασαν, αντί να αντιπροσωπεύει

2 Galbraith J. (1975), “The Great Crash 1929”, Penguin Books, σελ. 133

συνεχή βελτίωση της κατάστασης της πραγματικής οικονομίας. Για το λόγο αυτό μια ύφεση η οποία μέχρι το Σεπτέμβριο ή τον Οκτώβριο του 1929 ήταν απλώς μέτριας σοβαρότητας και αναμενόταν να αντιστραφεί, όπως είχε συμβεί και με παρόμοιες διακυμάνσεις το 1927 και επρόκειτο να συμβεί το 1949³, κατέληξε να γιγαντωθεί το 1929 λόγω της κατάρρευσης των τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης.

Η άποψη η οποία ακούστηκε τις ημέρες εκείνες, σύμφωνα με την οποία το χρηματιστήριο αποτελεί απλώς ένα καθρέφτη ο οποίος αντανακλά έστω και καθυστερημένα την κατάσταση της πραγματικής οικονομίας και ότι συνεπώς η ύφεση δεν οφείλεται στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στις κερδοσκοπικές ενέργειες των στελεχών του και η οποία απέκτησε πολλούς υποστηρικτές, ειδικά ανάμεσα στα στελέχη του χρηματοπιστωτικού τομέα, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ήταν απλά μια προσπάθεια εκ μέρους των ίδιων αυτών στελεχών, να απομακρύνουν τον κίνδυνο που αντιπροσώπευε για την παραγωγή και την απασχόληση μια κατάρρευση του χρηματιστηρίου, αποκαθιστώντας την εμπιστοσύνη των επενδυτών στο χρηματιστήριο, με το να μεταθέσουν την έμφαση των οικονομικών νέων της εποχής στην πραγματική οικονομία η οποία εκείνη τη χρονική στιγμή δεν αντιμετώπιζε ακόμη μεγάλη ύφεση⁴.

Ο μηχανισμός μέσω του οποίου η κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού τομέα συμπάρεσυρε τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας των Η.Π.Α., πρέπει συνεπώς να συνδέεται με την επιρροή των τιμών των μετοχών στους υπόλοιπους τομείς της αμερικανικής οικονομίας. Από αυτούς, ο τομέας που επλήγη πρώτος και κατέληξε να οδηγεί στην κατάρρευση τον τομέα της μεταποίησης ήταν ο τραπεζικός κλάδος. Οι αμερικανικές τράπεζες αυτής της περιόδου είχαν αγοράσει την εποχή της χρηματιστηριακής “φούσκας” τεράστιες ποσότητες μετοχών με αποτέλεσμα τη στιγμή του λεγόμενου “Μεγάλου Κραχ” ένα τεράστιο μέρος των περιουσιακών στοιχείων τους να εξαφανιστεί. Το γεγονός αυτό δημιούργησε πανικό στους ιδιώτες αποταμιευτές, οι οποίοι έσπευσαν να αποσύρουν τις καταθέσεις τους από τις εν λόγω τράπεζες, με αποτέλεσμα αυτές έχοντας χάσει ένα μεγάλο μέρος των περιουσιακών στοιχείων τους, να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να αναγκαστούν να κηρύξουν πτώχευση (ήδη τους πρώτους έξι μήνες του 1929 τριακόσιες σαράντα έξι (346) αμερικανικές τράπεζες με καταθέσεις περίπου 115 εκατομμυρίων δολαρίων είχαν οδηγηθεί σε πτώχευση, γεγονός που δείχνει ότι ήδη σε συνθήκες μιας λιγότερο σοβαρής ύφεσης ο τραπεζικός κλάδος συναντούσε δυσκολίες να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του), .

3 ο.π., σελ. 112

4 ο.π., σελ. 111 - 112

Επίσης η κατάσταση αυτή χειροτέρευσε από τη δομή του τραπεζικού κλάδου την εποχή εκείνη. Ο μεγάλος αριθμός ανεξάρτητων τραπεζών σήμαινε ότι μόλις μία τράπεζα οδηγούνταν σε πτώχευση, τα περιουσιακά στοιχεία άλλων τραπεζών πάγωναν, ενώ οι καταθέτες εκλάμβαναν την κατάρρευση αυτής της τράπεζας, ως σημάδι ότι ο τραπεζικός κλάδος αντιμετώπιζε προβλήματα και άρα ως προειδοποίηση να αποσύρουν τις καταθέσεις τους από τις δικές τους τράπεζες, γεγονός που σήμαινε ότι η πτώχευση μίας τράπεζας οδηγούσε πολύ περισσότερες σε χρεοκοπία μέσω αυτής της αλυσιδωτής αντίδρασης⁵.

Αποτέλεσμα της κατάρρευσης τόσο μεγάλου μέρους του αμερικανικού τραπεζικού τομέα, σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη κατάρρευση πολλών χρηματοπιστωτικών trusts τα οποία στο παρελθόν είχαν συμμετάσχει στη χρηματοδότηση του κλάδου της μεταποίησης, ήταν ότι οι εταιρίες του κλάδου αυτού έχασαν την πρόσβαση τους στις πιστώσεις οι οποίες τους ήταν απαραίτητες για την πληρωμή μισθών, την αγορά πρώτων υλών και την επέκταση των βιομηχανικών εγκαταστάσεων τους. Αυτή η έλλειψη πιστώσεων ήταν που οδήγησε στην κατάρρευση της βιομηχανικής παραγωγής και στη δραστική αύξηση του αριθμού των ανέργων και αποτέλεσε έτσι το πρώτο βήμα στην καθοδική πορεία της αμερικανικής οικονομίας των πρώτων χρόνων της δεκαετίας του 30, καθώς οι καινούργιοι άνεργοι μείωσαν δραστικά τις αγορές τους, γεγονός που οδήγησε σε περαιτέρω μείωση της βιομηχανικής παραγωγής και άρα σε ακόμη περισσότερες απολύσεις και ούτω καθεξής μέχρι που η αμερικανική οικονομία έφτασε σε εκείνο το σημείο στο 1933 στο οποίο το α.ε.π. της ήταν μειωμένο κατά 30% σε σχέση με το 1929 και το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού της ήταν άνεργοι.

Στα αίτια αυτά πρέπει να προστεθεί και η άνιση κατανομή του εισοδήματος την εποχή εκείνη, κατά την οποία το 5% του πληθυσμού με το μεγαλύτερο εισόδημα καρπώνονταν περίπου το ένα τρίτο του εθνικού εισοδήματος. Το γεγονός αυτό έκανε την κατανάλωση των πιο πλουσίων αμερικανών εξαιρετικά σημαντική για την υγεία της αμερικανικής οικονομίας, ειδικά για τομείς όπως τα κεφαλαιουχικά αγαθά και τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, η αγορά των οποίων γινόταν κυρίως από τους περισσότερο ευκατάστατους αμερικανούς, ως επενδυτές ή ως καταναλωτές, και στους οποίους τομείς είχε βασιστεί για την ανάπτυξη της η αμερικανική οικονομία στην εποχή πριν το Μεγάλο Κραχ. Συνεπώς καθώς το εισόδημα των περισσότερο ευκατάστατων αμερικανών βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό σε μερίσματα από μετοχές και τόκους ομολογιακών δανείων, πολλά από τα οποία είχαν εκδοθεί από εταιρίες του χρηματοπιστωτικού τομέα, η κατάρρευση του χρηματιστηρίου προκάλεσε δραστική μείωση στο εισόδημα και άρα και στην κατανάλωση και τις επενδύσεις της μερίδας αυτής

5 ο.π., σελ. 196 - 197

των αμερικανών πολιτών, καθώς επίσης και μετακίνηση ενός μέρους της κατανάλωσης τους σε ευπαθή καταναλωτικά αγαθά⁶.

Έτσι λοιπόν βλέπουμε ότι το Μεγάλο Κραχ επηρέασε σημαντικά την έκταση της οικονομικής κρίσης αυτής της περιόδου, μετατρέποντας μια συνηθισμένου μεγέθους ύφεση στη χειρότερη οικονομική κρίση που είχε περάσει ο δυτικός κόσμος στην πρόσφατη ιστορία του και ταυτόχρονα κατέστρεψε τον ίδιο το μηχανισμό από τον οποίο εξαρτώνται οι καπιταλιστικές χώρες για την οικονομική ανάπτυξη τους και συνεπώς και για την αντιμετώπιση οικονομικών υφέσεων, το τραπεζικό σύστημα.

Για τους λόγους αυτούς τα αίτια του Μεγάλου Κραχ και της κερδοσκοπικής οικονομικής ανάπτυξης που προηγούνταν αυτού και το προκάλεσε πρέπει να αναφερθούν και αυτά ανάμεσα στους λόγους που προκάλεσαν την οικονομική κρίση. Ο John Kenneth Galbraith απορρίπτει την άποψη ότι η δημιουργία της κερδοσκοπικής φούσκας οφείλεται στα χαμηλά επιτόκια και στην ευκολία δανεισμού στη διάρκεια της δεκαετίας του 20, παρατηρώντας ότι σε πολλές περιόδους ο δανεισμός ήταν εύκολος και φτηνός χωρίς αυτό να οδηγήσει στη δημιουργία κερδοσκοπικών φουσκών, καθώς και ότι στα 1928 και 1929 ένα μεγάλο μέρος της κερδοσκοπίας στο χρηματιστήριο γινόταν με ποσά δανεισμένα ,με επιτόκια ,που σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν χαμηλά.

Αντίθετα, υποστηρίζει ότι τα πραγματικά αίτια ήταν, η αφθονία των αποταμιεύσεων, που εξέθρεψε την κερδοσκοπία και επέτρεψε στους επενδυτές να κατευθύνουν τα επενδυμένα κεφάλαια σε επενδυτικούς τομείς ,οι οποίοι υπόσχονταν σημαντικές αποδόσεις και στους οποίους δεν θα μπορούσαν να επενδύσουν ,αν τα κεφάλαια τους προέρχονταν μόνο από δανεισμό, λόγω του αυξημένου κινδύνου τους. Επίσης ήταν και η διάθεση του επενδυτικού κοινού την περίοδο εκείνη, η οποία ήρθε σαν αντιστάθμισμα της πιο συγκρατημένης διάθεσης της αμερικανικής κοινωνίας στα χρόνια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και της έμφασης που η διάθεση αυτή έδινε στην αυτοθυσία και την αυταπάρνηση. Την νέα αυτή διάθεση χαρακτηρίζει ως αισιόδοξη και με πίστη ότι ακόμη και οι κοινοί άνθρωποι μπορούν να γίνουν πλούσιοι, καθώς επίσης και ως διάθεση να εμπιστευτούν τους συνανθρώπους τους, στοιχείο απαραίτητο για τις περιόδους οικονομικής ανάπτυξης καθώς είναι από τη δράση των ίδιων αυτών συνανθρώπων που το επενδυτικό κοινό περιμένει να πλουτίσει⁷.

Τέλος, στα αίτια της Μεγάλης Ύφεσης πρέπει να προστεθούν και αυτά που σχετίζονται με τη διεθνή οικονομική σκηνή, συγκεκριμένα ο δασμός Smoot-Hawley και η κατάρρευση των τραπεζικών κλάδων των χωρών της κεντρικής Ευρώπης στις αρχές της δεκαετίας του '30.

6 ο.π., σελ. 194 - 195

7 ο.π., σελ. 187 - 188

Η επιβολή του δασμού κατά τη διάρκεια του 1930 οδήγησε άλλες χώρες να επιβάλουν δασμούς ως αντίποινα, με αποτέλεσμα η παγκόσμια ύφεση να χειροτερέψει.

Επίσης το 1931 η παρ' ολίγον κατάρρευση της Αυστριακής τράπεζας Kreditanstalt δημιούργησε τραπεζική κρίση στη Γερμανία, την οποία εκμεταλλεύτηκε η γερμανική κυβέρνηση για να ισχυριστεί ότι η Γερμανία βρίσκονταν σε κατάσταση πτώχευσης προκειμένου να επιτύχει παραχωρήσεις στον τομέα των πολεμικών αποζημιώσεων που όφειλε στους νικητές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Γερμανική κυβέρνηση πέτυχε να δημιουργήσει αυτή την εντύπωση τόσο καλά που οι γερμανοί αποταμιευτές έσπευσαν να αποσύρουν τις καταθέσεις τους από τις τράπεζες, γεγονός που οδήγησε στην κατάρρευση πολλών από τα ηγετικά τραπεζικά ιδρύματα της χώρας. Η κατάρρευση αυτών των τραπεζών οδήγησε σε κρίση τους τραπεζικούς τομείς της Αυστρίας, της Ουγγαρίας και της Ρουμανίας. Από αυτές τις χώρες η τραπεζική κρίση μεταδόθηκε στο Αμστερνταμ και από εκεί στο Λονδίνο. Εκτός από τις αρνητικές συνθήκες για τη διεθνή οικονομία που προκάλεσε το κλείσιμο τόσων τραπεζών σε τόσο μεγάλο αριθμό χωρών, μερικές από τις οποίες ήταν σημαντικοί κρίκοι της αλυσίδας της παγκόσμιας οικονομίας, η Αμερική επλήγη ιδιαίτερα επειδή πολλές αμερικανικές τράπεζες και επενδυτικές εταιρίες είχαν επενδύσει μεγάλο μέρος των κεφαλαίων τους σε γερμανικά χρεόγραφα.

Μέχρι το σημείο αυτό παρατηρήσαμε τα αίτια λόγω των οποίων συνέβη η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 30 και την έκταση που έλαβε. Το υπόλοιπο κεφάλαιο θα ασχοληθεί με τους τρόπους που η οικονομική κρίση επηρέασε την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή των Η.Π.Α. στη δεκαετία αυτή.

1.2 Πολιτικές Επιπτώσεις

Μία από τις πρώτες πολιτικές επιπτώσεις της Μεγάλης Κρίσης ήταν ότι γκρέμισε την σχεδόν απόλυτη κυριαρχία που το Ρεπουμπλικανικό κόμμα απολάμβανε στους ομοσπονδιακούς θεσμούς των Η.Π.Α. από τα τέλη του 19ου αιώνα. Από τη δεύτερη προεδρική θητεία του Grover Cleveland, κατά την οποία οι Δημοκρατικοί έλεγχαν εκτός από την Προεδρία και τις δύο βουλές του αμερικανικού Κογκρέσου και η οποία συνέπεσε με τον πανικό του 1893 για τον οποίο και κατηγορήθηκαν, μέχρι και την προεδρία του Herbert Hoover που συνέπεσε με τη Μεγάλη Κρίση, η προεδρία βρίσκονταν συνεχώς υπό τον έλεγχο Ρεπουμπλικανικών υποψηφίων, με εξαίρεση τις δύο θητείες του Woodrow Wilson, ενώ οι δύο βουλές του Κογκρέσου, με εξαίρεση μία εξαετία εκάστη στη δεκαετία του 1910, βρίσκονταν σχεδόν συνεχώς από το 1894 μέχρι το 1932 υπό Ρεπουμπλικανικό έλεγχο.

Το πρώτο σημάδι ότι είχε επέλθει πολιτική αλλαγή ήρθε το 1930. Στις εκλογές για μέλη του Κογκρέσου τα αποτελέσματα ήταν πολύ αρνητικά για το κυβερνών Ρεπουμπλικανικό κόμμα, το οποίο σημείωσε τα χειρότερα αποτελέσματα του από το 1922, όταν μια άλλη οικονομική ύφεση είχε οδηγήσει σε μείωση της εκλογικής του δύναμης. Παρόλο που διατήρησε την πλειοψηφία με το 54.1% των ψήφων, κατάφερε να κερδίσει μόνο μία παραπάνω έδρα στη Γερουσία σε σχέση με τους Δημοκρατικούς αντί για 17 παραπάνω έδρες που είχε πριν τις εκλογές ,ενώ στη Βουλή των Αντιπροσώπων η Ρεπουμπλικανική πλειοψηφία ήταν τόσο μικρή που εξαφανίστηκε τελείως ανάμεσα στις εκλογές του 1930 και στις αναπληρωματικές εκλογές που έγιναν στους 13 επόμενους μήνες από αυτές⁸.

Ακόμη μεγαλύτερα ήταν τα κέρδη των Δημοκρατικών στις εκλογές του 1932. Τα κέρδη τους ήταν 90 παραπάνω έδρες στη Βουλή των Αντιπροσώπων και 13 στη Γερουσία, όπου οι Ρεπουμπλικάνοι κέρδισαν μόνο 6 από τις 34 έδρες που βρίσκονταν υπό διεκδίκηση. Σε συνδυασμό με την συντριπτική εκλογική νίκη του Franklin Roosevelt στις προεδρικές εκλογές, όπου κέρδισε 472 ψήφους του Κολλεγίου των Εκλεκτόρων έναντι 59 του αντιπάλου του Herbert Hoover και 57,4% έναντι 39,7% της λαϊκής ψήφου, το άμεσο αποτέλεσμα της Μεγάλης Κρίσης στην πολιτική ζωή των Η.Π.Α. ήταν η ηχηρή πτώση του μέχρι τότε κυβερνώντος Ρεπουμπλικανικού κόμματος και στο οποίο κόμμα και στους υποστηρικτές του, ειδικά στους περισσότερο ευκατάστατους, πιστώθηκαν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και η αναποτελεσματική αντιμετώπιση της. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε 64 χρόνια σχεδόν αδιάλειπτης κυριαρχίας του Δημοκρατικού κόμματος στις δύο βουλές του Αμερικανικού Κογκρέσου και σε 36 χρόνια κατά τα οποία η προεδρία βρίσκονταν συνεχώς στα χέρια Δημοκρατικών προέδρων, με εξαίρεση τις δύο προεδρικές θητείες του Dwight Eisenhower,

Αρκετά εντυπωσιακό επίτευγμα για ένα κόμμα που είχε περάσει σχεδόν 40 χρόνια στη θέση της αντιπολίτευσης.

Μετά την αριθμητική των βουλευτικών και προεδρικών εκλογών θα ασχοληθούμε με τους τρόπους με τους οποίους η Μεγάλη Κρίση επηρέασε τις πολιτικές απόψεις των αμερικανών πολιτών και πολιτικών.

Από τη πλευρά των πολιτικών παρατηρούμε τις διαφορές στις πολιτικές θέσεις των δύο μεγάλων κομμάτων πριν και μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Στην περίπτωση των Δημοκρατικών η καταδίκη τους στη θέση της μειοψηφίας που ξεκίνησε από την εποχή του Πανικού του 1893 και έφτασε μέχρι τη δεκαετία του '20 σήμαινε ότι προκειμένου να διεκδικήσουν την εξουσία με αξιώσεις έπρεπε να αναζητήσουν υποστήριξη απευθυνόμενοι

8 McElvaine R.(1993), "The Great Depression, America, 1929 – 1941", Random House, Inc., σελ. 85

σε ένα ευρύτερο κοινό ψηφοφόρων από τους παραδοσιακούς υποστηρικτές τους, που την περίοδο αυτή εντοπίζονταν κυρίως στις νότιες πολιτείες των Η.Π.Α. Στη δεκαετία του '20 αυτό σήμαινε ότι οι θέσεις του Δημοκρατικού κόμματος έπρεπε να εναρμονιστούν με την κοινώς αποδεκτή πολιτική άποψη της εποχής περί υποστήριξης των πλουσιότερων τάξεων της χώρας, πράγμα που έγινε σε τέτοιο βαθμό ώστε μπορούμε να πούμε ότι “στη δεκαετία του 20 το να βοηθάς τους πλούσιους δεν ήταν άποψη μιας μόνο φατριάς”⁹. Καταλύτης αυτής της αλλαγής ήταν ο Al Smith, κυβερνήτης της πολιτείας της Νέας Υόρκης, με προσδοκίες να αναδειχτεί υποψήφιος του Δημοκρατικού κόμματος για την προεδρία, ο οποίος διόρισε τον John Raskob, διοικητικό στέλεχος των Du Pont, General Motors και άλλων επιχειρήσεων, πρόεδρο της Εθνικής Επιτροπής του Δημοκρατικού κόμματος.

Ο John Raskob και ο Pierre du Pont σχεδίαζαν να πάρουν υπό τον έλεγχο τους το Δημοκρατικό κόμμα και να το χρησιμοποιήσουν για να πετύχουν δραστική μείωση της φορολογίας των πλουσίων. Η μέθοδος που σχεδίαζαν να χρησιμοποιήσουν ήταν η κατάργηση της ποτοαπαγόρευσης και η επιβολή φορολογίας στα αλκοολούχα ποτά, με ταυτόχρονη μείωση κατά 50% των εταιρικών φόρων και των φόρων εισοδήματος, μεταβιβάζοντας έτσι ουσιαστικά τη μισή φορολογία των πλουσιότερων πολιτών στις φτωχότερες τάξεις, οι οποίες κυρίως πλήττονταν από τους φόρους κατανάλωσης. Η πρώτη απόπειρα να επιβληθεί φόρος κατανάλωσης έγινε, με την υποστήριξη και των δύο μεγάλων κομμάτων, το Μάρτιο του 1932, οπότε και παρατηρούμε το πρώτο σημάδι της μεταβολής των πολιτικών απόψεων ενός μεγάλου μέρους πολιτικών και ψηφοφόρων.

Όμως μετά από την άφιξη στα γραφεία των κομμάτων ενός τεράστιου όγκου επιστολών – διαμαρτυριών, στις οποίες ο νέος φόρος κατανάλωσης καταδικάζονταν απερίφραστα ως μια προσπάθεια των πλουσίων να μεταβιβάσουν το μεγαλύτερο μέρος του φορολογικού βάρους στα φτωχότερα στρώματα, προοδευτικοί Ρεπουμπλικάνοι συμμάχησαν με Δημοκρατικούς βουλευτές και, επαναστατώντας εναντίον των ηγεσιών των κομμάτων τους, ψήφισαν νέους φόρους εισοδήματος και κληρονομιών και όταν ο φόρος κατανάλωσης ήρθε προς ψηφοφορία καταψηφίστηκε με 223 ψήφους κατά έναντι 153 υπέρ.

Παρόλα αυτά δεν πρέπει να θεωρήσουμε ότι το γεγονός αυτό αντιπροσώπευε μια αδιαφιλονίκητη στροφή για το Δημοκρατικό κόμμα, καθώς στα επόμενα χρόνια, όταν τα πρώτα προγράμματα της New Deal είχαν αρχίσει να φέρνουν αποτελέσματα, παρατηρούμε το Κογκρέσο και τον πρόεδρο Roosevelt να βιάζονται να αυξήσουν τη φορολογία και να μειώσουν τις κρατικές δαπάνες σε μια προσπάθεια να ισοσκελίσουν τον προϋπολογισμό, πιστοί καθώς ήταν στην παραδοσιακή οικονομική θεωρία περί χρηστής δημοσιονομικής

9 ο.π., σελ. 23

πολιτικής.

Όσον αφορά το Ρεπουμπλικανικό κόμμα, αυτό που συνέβη ήταν ότι, κατηγορήθηκε για την πρόκληση της οικονομικής κρίσης λόγω της συσχέτισης του με τους κορυφαίους βιομηχάνους και χρηματιστές της εποχής, καθώς και για την άρνηση την κυβέρνησης του προέδρου Hoover να πάρει δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης και για την επίτευξη μιας πιο δίκαιης κατανομής του εθνικού εισοδήματος.

Ακόμη η άρνηση των πιο επιφανών υποστηρικτών του κόμματος να προβούν σε έστω και μέτριες θυσίες για να βοηθήσουν οικονομικά τους συμπολίτες τους που άνηκαν στα λιγότερο ευκατάστατα στρώματα, το οδήγησε στην υιοθέτηση απόψεων που καταδίκασαν οποιαδήποτε απόπειρα για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των φτωχότερων τάξεων, ως λαϊκισμό και απόπειρα εξαγοράς τους από μια διεφθαρμένη Δημοκρατική κυβέρνηση, πράγμα στο οποίο οι ευσυνείδητοι πολίτες είχαν καθήκον να αντισταθούν.

Χρήσιμο παράδειγμα αυτής της διαδικασίας ήταν ο ίδιος ο πρόεδρος Hoover ο οποίος, παρότι είχε ξεκινήσει την πολιτική του σταδιοδρομία ως ένας προοδευτικός Ρεπουμπλικανικός πολιτικός, ο οποίος δυσπιστούσε απέναντι στους κερδοσκόπους του χρηματιστηρίου, είχε διαχειριστεί αποτελεσματικά την ανθρωπιστική βοήθεια που εστάλη στο Βέλγιο κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και είχε εκφραστεί θετικά για τα δίκαια των εργατών απέναντι στους κεφαλαιούχους και για την κυβερνητική εμπλοκή στην οικονομία, ο άνθρωπος για τον οποίο ο Franklin Roosevelt πριν τις εκλογές του 1928 ότι έδειχνε μια ανησυχητική τάση να λέει στους επιχειρηματίες πως να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους, στην προεκλογική εκστρατεία του 1932 είχε μεταμορφωθεί σε έναν σχεδόν αντιδραστικό πολιτικό. Προειδοποιούσε τους ψηφοφόρους ότι μια πολιτική που θα προσπαθούσε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση αναδιανέμοντας ένα μέρος του εθνικού εισοδήματος στις κατώτερες τάξεις, θα κατέστρεφε τον αμερικανικό τρόπο ζωής και θα συνιστούσε το θρίαμβο μιας ολοκληρωτικής ιδεολογίας, όπως αυτές που κυριαρχούσαν εκείνη την εποχή στην ηπειρωτική Ευρώπη και θα αντιπροσώπευε το θάνατο του φιλελευθερισμού.

Η επιρροή της οικονομικής κρίσης στις πολιτικές απόψεις των αμερικανών πολιτών της περιόδου εντοπίζεται πρώτον στην αύξηση της εκλογικής δύναμης ριζοσπαστικών κομμάτων σε αρκετές πολιτείες. Στις εκλογές του 1934, παρόλο που το Δημοκρατικό κόμμα βελτίωσε τη θέση του, πρώτη φορά που το κατάφερε αυτό αμερικανικό κόμμα το οποίο κατείχε ήδη την προεδρία, ενώ οι Ρεπουμπλικάνοι σημείωσαν απώλειες, οι αμερικανοί πολίτες σε πολιτείες όπου υπήρχε κάποια αξιόπιστη πολιτική επιλογή στα αριστερά των Δημοκρατικών της έδωσαν την υποστήριξή τους, προκειμένου να στείλουν μήνυμα στον πρόεδρο Roosevelt

ότι η υποστήριξη τους δεν ήταν απόλυτη και ότι θα ήθελαν να δουν τη New Deal να κινείται σε πιο ριζοσπαστικές κατευθύνσεις προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο δίκαιη κατανομή του εθνικού πλούτου και εισοδήματος.

Οι πολιτείες στις οποίες η ύπαρξη αυτού του πολιτικού ρεύματος ήταν αδιαμφισβήτητη είναι το Wisconsin, η Minnesota και η Καλιφόρνια. Στο Wisconsin αντίπαλος του Δημοκρατικού κόμματος ήταν το Προοδευτικό Κόμμα του Wisconsin υπό την ηγεσία των αδερφών Philip και Robert La Follette, οι οποίοι κατείχαν μετά τις εκλογές του 1934 τις θέσεις του κυβερνήτη και γερουσιαστή της πολιτείας αντίστοιχα, ο πρώτος παρά την αντίθεση του Δημοκρατικού κόμματος το οποίο κατέβασε το δικό του υποψήφιο. Η επιτυχία τους οφείλονταν στις διακηρυγμένες απόψεις τους περί ανατροπής του status quo και ενός οικονομικού συστήματος το οποίο θεωρούσαν ότι περιόριζε την κατοχή του μεγαλύτερου μέρους από τα άφθονα αγαθά που παρήγε σε λίγα χέρια, απόψεις που ο Philip εφάρμοσε σε περιορισμένο βαθμό στην πρώτη του θητεία ως κυβερνήτης με τη θεσμοθέτηση βοηθήματος ανεργίας και δανείων στο δοκιμαζόμενο αγροτικό τομέα της πολιτείας, κινήσεις που προοιωνίζαν τη New Deal.

Οι απόψεις των αδερφών La Follette, παρότι ήταν πιο ριζοσπαστικές όταν ανακοινώνονταν παρά όταν εφαρμόστηκαν, υποστηρίζονταν από την πλειοψηφία της εργατικής τάξης της πολιτείας, γεγονός που οδήγησε στην απορρόφηση του Σοσιαλιστικού κόμματος της πολιτείας από το Προοδευτικό κόμμα και στην αύξηση της υποστήριξης προς τον Philip La Follette στις εκλογές του 1936¹⁰.

Στη Minnesota το Αγροτικό-Εργατικό Κόμμα, το οποίο είχε σημαντική παρουσία στην πολιτεία ήδη από τη δεκαετία του 20, είχε καταφέρει την εκλογή του υποψηφίου του Floyd Olson ως κυβερνήτη ήδη από το 1930 χάρη στις άσχημες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην πολιτεία εξαιτίας της Μεγάλης Κρίσης. Ο κυβερνήτης Olson, μη πιστεύοντας ότι υπήρχε επαρκής υποστήριξη για ριζοσπαστικές πολιτικές αλλαγές καθυστέρησε να εφαρμόσει προγράμματα κοινωνικής ή οικονομικής αλλαγής, με αποτέλεσμα το 1932 να βρίσκεται σε κίνδυνο να χάσει τη θέση του κυβερνήτη. Ως εκ τούτου κινήθηκε πολιτικά προς τα αριστερά, κριτικάροντας το φιλελευθερισμό ως σύστημα που απλώς προσπαθούσε να επισκευάσει ένα οικονομικό σύστημα τόσο άδικο και προβληματικό που έπρεπε να αντικατασταθεί και απειλώντας να κηρύξει στρατιωτικό νόμο και να επιβάλει τα νομοσχέδια αρωγής που είχαν καταψηφιστεί από συντηρητικούς βουλευτές του πολιτειακού κοινοβουλίου. Στις εκλογές του 1934 ο Floyd Olson επανεκλέχθηκε κυβερνήτης

10 ο.π., σελ. 230 - 231

έχοντας υιοθετήσει μια σχεδόν σοσιαλιστική πολιτική πλατφόρμα¹¹.

Στην Καλιφόρνια του 1933 ο Upton Sinclair, δύο φορές υποψήφιος κυβερνήτης της πολιτείας υπό την αιγίδα των Σοσιαλιστών, έγινε μέλος του Δημοκρατικού Κόμματος και εξέδωσε ένα βιβλίο όπου περιέγραφε την οικονομική πολιτική που σκόπευε να εφαρμόσει αν εκλέγονταν κυβερνήτης.

Σε αυτό ο Sinclair υποστήριζε ότι το πρόβλημα του παρόντος οικονομικού συστήματος ήταν ότι μετέτρεπε την παραγωγικότητα σε πρόβλημα αντί για προσόν. Οι εργάτες δεν πληρώνονταν αρκετά ώστε να μπορούν να αγοράσουν όλα τα αγαθά που παράγουν, με αποτέλεσμα η κοινωνία να οδηγείται σε μια κατάσταση όπου ανεργία και αδρανής εργοστάσια και φάρμες συνυπάρχουν με τεράστιες ποσότητες απούλητων καταναλωτικών αγαθών.

Η λύση που πρότεινε για αυτό το παράδοξο ήταν ένα σύστημα όπου ανενεργά εργοστάσια και φάρμες θα εθνικοποιούνταν και θα επιτρέπονταν στους ανέργους της πολιτείας να τα χρησιμοποιήσουν για την παραγωγή αγαθών για προσωπική τους κατανάλωση, ελπίζοντας το σύστημα αυτό να εξαπλωνόταν και να υπέσκαπτε τελικά τον καπιταλισμό.

Η γοητεία που ασκούσαν οι απόψεις του και η στροφή προς τα αριστερά στο εκλογικό σώμα της πολιτείας φαίνονται από το γεγονός ότι στους πρώτους έξι μήνες του 1934 τριακόσιες πενήντα χιλιάδες ψηφοφόροι έγιναν μέλη του Δημοκρατικού Κόμματος. Επίσης από τις επιθέσεις που δέχτηκε πριν τις εκλογές του 1934, στις οποίες χρησιμοποιήθηκαν κάθε είδους ανάρμοστες πρακτικές για να αμαυρωθεί ο χαρακτήρας του και που τελικά οδήγησαν στην εκλογική του ήττα και από το γεγονός ότι μπροστά στην αποχή των απόψεων του ο Ρεπουμπλικανικός υποψήφιος Frank Merriam αναγκάστηκε να μιλήσει θετικά για τη New Deal και για 30 - Ώρη εβδομάδα εργασίας προκειμένου να έχει βάσιμες ελπίδες να ξανακερδίσει τη θέση του κυβερνήτη¹².

Ένας δεύτερος τρόπος με τον οποίο η οικονομική κρίση επηρέασε την ιδεολογία των αμερικανών πολιτών ήταν η γιγάντωση πολιτικών ρευμάτων που μπορούν να χαρακτηριστούν λαϊκιστικά. Τρία από αυτά απέκτησαν επιρροή σε εθνικό επίπεδο.

Ο Charles Coughlin, Ρωμαιοκαθολικός ιερέας από το Detroit, απέκτησε φήμη σε εθνικό επίπεδο όταν από το 1929 και μετά χρησιμοποίησε τη ραδιοφωνική του εκπομπή για να κατηγορήσει τους αμερικανούς τραπεζίτες ως υπεύθυνους για την οικονομική κρίση και να απευθύνει έκκληση για κοινωνική δικαιοσύνη. Η οικονομική θεωρία του, ότι η κρίση ήταν αποτέλεσμα της αυξημένης παραγωγικότητας σε συνδυασμό με την άνιση κατανομή των κερδών έμοιαζε με τις απόψεις του Upton Sinclair. Η κριτική του στον καπιταλισμό και στην

11 ο.π., σελ. 231 - 233

12 ο.π., σελ. 233 - 237

συγκέντρωση μεγάλου μέρους του πλούτου της κοινωνίας σε μικρό αριθμό ατόμων, του εξασφάλισαν έναν αριθμό τριάντα με σαράντα εκατομμυρίων ακροατών. Στα τέλη της δεκαετίας του '30, με τη δημοτικότητα του μειωμένη, ο Charles Coughlin έκανε εμφανή τον αντισημιτισμό του, προειδοποιώντας τους ακροατές του ότι οι Εβραίοι τραπεζίτες αποτελούν κίνδυνο και άρχισε να εκφράζεται υπέρ των Μουσολίνι και Χίτλερ, οδηγώντας τους επικριτές του να υποστηρίζουν ότι η απήχηση των απόψεων του ήταν αποτέλεσμα της ευδοκิมίας φασιστικών ιδεών στην αμερικανική κοινωνία της εποχής¹³.

Ο Δρ. Francis Townsend, συνταξιούχος ιατρός, ίδρυσε το 1934 την εταιρία Old Age Revolving Pensions, Ltd, με σκοπό να προωθήσει το σχέδιο του, όταν η πρόταση του για ένα συνταξιοδοτικό σύστημα που πίστευε ότι θα έλυνε την οικονομική κρίση συνάντησε αναπάντεχα μεγάλη αποδοχή από την αμερικανική κοινωνία. Δύο χρόνια αργότερα οι ηγετικές φυσιογνωμίες της εταιρίας ισχυρίζονταν ότι είχε 3.500.000 μέλη σε όλη τη χώρα και οι υποστηρικτές του σχεδίου Townsend μπορούσαν να συγκεντρώσουν είκοσι εκατομμύρια υπογραφές στις αιτήσεις τους, αριθμός που αντιπροσώπευε το ένα πέμπτο των ενήλικων αμερικανών. Σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ριζοσπαστικά ή λαϊκιστικά ρεύματα της εποχής, το σχέδιο Townsend και οι υποστηρικτές του ήταν σχετικά συντηρητικοί, με τους ηγέτες του κινήματος να έχουν εκφραστεί θετικά για τον καπιταλισμό ως την “κινητήρια δύναμη της πολιτισμένης προόδου”, προερχόμενοι κυρίως από τα γηραιότερα μέλη της μεσαίας τάξης. Επίσης εξέφραζε τη δυσαρέσκεια που ένας μεγάλος αριθμός των μελών της τάξης αυτής εξέφραζε στα μέσα της δεκαετίας του '30, λόγω του ότι η κοινωνία τους, παρόλο που είχε τη δυνατότητα να παρέχει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης σε όλα τα μέλη της, όχι μόνο δεν το έκανε για τα χαμηλότερα στρώματα αλλά ακόμα χειρότερα έθετε σε κίνδυνο το επίπεδο διαβίωσης της μεσαίας τάξεως¹⁴.

Ο Huey Long, γεννημένος και μεγαλωμένος στη βόρεια-κεντρική Λουιζιάνα, μια περιοχή γνωστή για την υποστήριξη της στο Λαϊκό και το Σοσιαλιστικό κόμμα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα αντίστοιχα, υιοθέτησε τις ριζοσπαστικές πολιτικές αρχές των υποστηρικτών αυτών των κομμάτων και, βασιζόμενος σε ένα προεκλογικό πρόγραμμα εμπορούμενο από αυτές, κατέβηκε με επιτυχία στις εκλογές για κυβερνήτη της πολιτείας του 1928, υποστηριζόμενος κυρίως από εκείνες τις ομάδες του πληθυσμού που στο παρελθόν είχαν υποστηρίξει το Λαϊκό και το Σοσιαλιστικό κόμμα, τους φτωχούς αγρότες των λοφωδών περιοχών της πολιτείας και των βιομηχανικών εργατών.

Έχοντας φιλοδοξίες για την προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών και απογοητευμένος από

13 ο.π., σελ. 238 - 240

14 ο.π., σελ. 241 - 243

την κατεύθυνση που φαινόταν να παίρνει η New Deal στις αρχές του 1934 ίδρυσε την Share Our Wealth Society προκειμένου να πιέσει την ομοσπονδιακή κυβέρνηση να μετακινηθεί πολιτικά αριστερά και να εφαρμόσει ριζοσπαστικές πολιτικές που θα οδηγούσαν σε ριζική ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος. Συγκεκριμένα στόχευε στον περιορισμό μέσω φόρων εισοδήματος και κληρονομιάς, όλων των περιουσιών μεγαλύτερων από εκείνο το επίπεδο, η φορολόγηση των οποίων θα επέτρεπε στην αμερικανική κυβέρνηση να εγγυηθεί περιουσιακά στοιχεία τουλάχιστον 5.000 δολαρίων σε κάθε οικογένεια που βρίσκονταν κάτω από το επίπεδο αυτό.

Το πρόγραμμα αυτό βρήκε απήχηση στην αμερικανική κοινωνία με αποτέλεσμα, ένα χρόνο μετά την ίδρυση της, η SOWS να έχει 27 χιλιάδες λέσχες και 8 εκατομμύρια μέλη σε εθνικό επίπεδο. Οι προτάσεις του Long βρήκαν τόσο πολλούς υποστηρικτές που η Εθνική Επιτροπή του Δημοκρατικού κόμματος διεξήγαγε μια μυστική δημοσκόπηση η οποία έδειξε ορισμένα ανησυχητικά αποτελέσματα : σε περίπτωση εκλογών ο Long θα συγκέντρωνε τρία με τέσσερα εκατομμύρια ψήφους, πολλές από αυτές σε στρατηγικές πολιτείες με παράδοση υποστήριξης των Δημοκρατικών, γεγονός που μπορεί να οδηγούσε σε εκλογική νίκη των Ρεπουμπλικάνων, πράγμα που ο Long φαίνεται να υποστήριζε σκεπτόμενος ότι μια Ρεπουμπλικανική κυβέρνηση θα προκαλούσε προβλήματα τέτοιας κλίμακας στην αμερικανική οικονομία που η στροφή του εκλογικού σώματος προς τα αριστερά θα ήταν μαζική, γεγονός που θα άφηνε τον ίδιο σε προνομαχική θέση για να εκμεταλλευθεί πολιτικά την απογοήτευση και οικονομική εξαθλίωση των αμερικανών πολιτών σε κάποιες μελλοντικές προεδρικές εκλογές . Προκειμένου να αποφευχθεί μια τέτοια προοπτική ο Λευκός Οίκος υποστήριξε πολιτικούς αντιπάλους του Long στη Λουιζιάνα και προέβη σε ενέργειες με σκοπό να υπονομεύσει τον ίδιο και το κίνημα του¹⁵.

Τα πολιτικά κινήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω μπορούν γενικά να χαρακτηριστούν ως ανήκοντα στα αριστερά του αμερικανικού πολιτικού φάσματος. Κινητοποίησαν συνολικά ένα σεβαστό αριθμό ψηφοφόρων σε μια ευρεία γεωγραφική περιοχή. Αν δεν κατάφεραν περισσότερα αυτό οφείλεται στη διάσπαση τους και στην αριστερή στροφή που έκανε το Δημοκρατικό κόμμα υπό την αρχηγία του Franklin Roosevelt και στην πολιτική της New Deal, που ακόμα και όταν δεν ικανοποιούσε απόλυτα το αίσθημα των αμερικανών πολιτών περί ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης τους επιβεβαίωνε ότι ο πρόεδρος ήταν με το μέρος τους και τους επέτρεπε να ελπίζουν σε μια πιο ριζοσπαστική οικονομική πολιτική από μια κυβέρνηση του Δημοκρατικού κόμματος στο κοντινό μέλλον, γεγονός που μεταφραζόταν σε συνεχόμενη υποστήριξη προς το κόμμα αυτό.

15 ο.π., σελ. 243 - 248

1.3 Κοινωνικές Επιπτώσεις

Η δραματική αύξηση της ανεργίας κατάφερε ισχυρό πλήγμα στον αυτοσεβασμό των αμερικανών εργατών και αστών οι οποίοι, έχοντας ενστερνιστεί την καταναλωτική ηθική της δεκαετίας του 20 και θεωρώντας την οικονομική ευμάρεια της εποχής εκείνης αποτέλεσμα της σκληρής δουλειάς και των αρετών τους, δυσκολεύονταν να προσαρμοστούν σε μια νέα κατάσταση στην οποία αμφισβητούνταν η ικανότητα τους να εκπληρώσουν το καθήκον τους ως προμηθευτών για τις οικογένειές τους και στην οποία έπρεπε να παραδεχθούν στον εαυτό τους ότι, όπως η προηγούμενη θετική οικονομική κατάσταση ήταν αποτέλεσμα της αρετής τους έτσι και η τωρινή αρνητική έπρεπε να είναι αποτέλεσμα κάποιου προσωπικού ελαττώματος τους.

Η απόδοση ευθυνών στον ίδιο τους τον εαυτό ήταν η πρώτη επίδραση που είχε η μακροχρόνια ανεργία στους αμερικανούς εργάτες. Μετά από ένα παρατεταμένου διάστημα όπου παρά τις ελπίδες τους δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν κάποια εργασία, αναγκάζονταν να στραφούν στην αναζήτηση ελεημοσύνης. Σε μια σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, η οποία δεν παρέχει αυτόματα κάποια θέση στα μέλη της και στην οποία η εργασία θεωρείται ο ακρογωνιαίος λίθος της προσωπικής ζωής των μελών της, αυτό το βήμα δημιουργούσε αισθήματα ντροπής και ενοχής στους ανέργους, οι οποίοι στιγματίζονταν ως άτομα ανίκανα να παρέχουν τα απαραίτητα στις οικογένειες τους, χαρακτηρισμό με τον οποίο και οι ίδιοι οι άνεργοι θα συμφωνούσαν σε αυτό το στάδιο.

Περιέργως, αυτά τα συναισθήματα ανεπάρκειας δεν φαίνεται να επηρέαζαν τις άνεργες γυναίκες ή τις συζύγους ανέργων οι οποίες αναγκάζονταν να ζητήσουν ελεημοσύνη, ίσως εξαιτίας του γεγονότος ότι σύμφωνα με την ηθική της εποχής το να ζητάει μια γυναίκα ελεημοσύνη προκειμένου να φροντίσει την οικογένειά της δεν θεωρούνταν αξιόμιμτο. Ως αποτέλεσμα αυτής της απόγνωσης πολλοί άνεργοι οδηγούνταν να σκεφτούν τις εναλλακτικές της κλοπής ή της αυτοκτονίας.

Το επόμενο βήμα των αμερικανών ανέργων αφού είχαν εξαντλήσει τις όποιες πηγές ελεημοσύνης ήταν να απευθυνθούν στην κοινωνική πρόνοια. Η ταπεινωτική διαδικασία μέσω της οποίας οι αιτούντες έπρεπε να αποδείξουν ότι δικαιούνταν το επίδομα ανεργίας, η επίσης ταπεινωτική πολιτική της κοινωνικής πρόνοιας να μοιράζει δελτία τροφίμων αντί για χρήματα στους αιτούντες και η εξύβριση των ανέργων που απευθύνονταν στην πρόνοια από τα κοινωνικά στρώματα της αμερικανικής κοινωνίας που δεν αντιμετώπιζαν άμεσο πρόβλημα επιβίωσης είχε σαν αποτέλεσμα την τελική κατάπτωση του ηθικού των ανέργων και τη βύθισή τους στην απάθεια και στην αδιαφορία, δεχόμενοι αδιαμαρτύρητα το οποιοδήποτε

κρατικό βοήθημα, ανεξάρτητα του πόσο ανεπαρκές ήταν να καλύψει τις ανάγκες των ίδιων και των οικογενειών τους και παραδομένοι στην πεποίθηση ότι τους ήταν αδύνατο να βρουν κάποια εργασία.

Το επόμενο στάδιο στην επιρροή της οικονομικής κρίσης στην κοινωνική ζωή των αμερικανών πολιτών ακολουθούσε διαφορετική πορεία από τη μέχρι τώρα βύθιση τους στην αυτοενοχοποίηση και την απάθεια. Στις συγκεντρώσεις ανέργων στα γραφεία της κοινωνικής πρόνοιας έγινε φανερό στους ανθρώπους αυτούς που μέχρι τότε κατηγορούσαν τον εαυτό τους για τη δύσκολη οικονομική κατάσταση τους ότι, εφόσον τόσο μεγάλος αριθμός μέχρι πρότινος αξιοσέβαστων πολιτών αντιμετώπιζε προβλήματα και εφόσον η κυβέρνηση είχε αποδεχθεί την ευθύνη της οικονομικής στήριξής τους, για τα προβλήματα τους δεν ευθύνονταν οι ίδιοι αλλά ήταν θύματα μιας κοινωνικής πάθησης. Η ανταλλαγή των εμπειριών τους βοήθησε στην αναπτέρωση του ηθικού τους και μετέτρεψε τους συνήθως πειθήνιους αποδέκτες της κρατικής ελεημοσύνης σε μνησικάκους και επιθετικούς. Αυτή η επανεμφάνιση της ανεξαρτησίας των ανέργων αμερικανών ενισχύθηκε από το γεγονός ότι, με την ίδρυση προγραμμάτων παροχής εργασίας από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση υπήρχαν πλέον εναλλακτικές επιλογές για τους ανέργους από το μισητό πλέον και καταστρεπτικό για την περηφάνια και την αξιοπρέπεια τους επίδομα ανεργίας.

Οι γυναίκες της εποχής υφίσταντο σε μικρότερο βαθμό το όνειδος της οικονομικής κατάπτωσης της οικογένειας, καθώς ο παραδοσιακός τους ρόλος δεν εξαρτιόνταν τόσο από εξωτερικούς παράγοντες όσο αυτός των αντρών. Έστω και έτσι, η ανεργία και η μείωση των μισθών οδήγησε μεγάλο αριθμό γυναικών να μπου στην αγορά εργασίας προκειμένου να συμπληρώσουν το μειωμένο ή και ανύπαρκτο εισόδημα των συζύγων τους, με αποτέλεσμα ο αριθμός των εργαζομένων γυναικών να αυξηθεί και απόλυτα και ως ποσοστό των εργαζομένων. Οι γυναίκες κατέληξαν να αποτελούν το 25,1% του εργατικού δυναμικού το 1940 σε σύγκριση με 24,3% το 1930¹⁶. Το γεγονός αυτό δεν οφείλεται μόνο στο μεγαλύτερο αριθμό γυναικών που αναζητούσαν εργασία έξω από το σπίτι για πρώτη φορά αλλά και λόγω του μικρότερου ποσοστού ανεργίας σε ορισμένους εργασιακούς τομείς όπου παραδοσιακά μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων ήταν γυναίκες, καθώς και την αύξηση της απασχόλησης, υπό της επιρροή της New Deal, σε τομείς όπως η εκπαίδευση και οι κοινωνικές υπηρεσίες όπου και πάλι πολλοί από τους νέου εργαζόμενους ήταν γυναίκες.

Παρόλη αυτή τη βελτίωση στη γυναικεία απασχόληση, οι εργαζόμενες γυναίκες συνέχισαν να απασχολούνται κυρίως σε χαμηλά αμειβόμενες δουλειές και επιπλέον αντιμετώπιζονταν με εχθρότητα από άντρες εργαζόμενους και από μη-εργαζόμενες γυναίκες, λόγω της ευρέως

16 ο.π., σελ. 182

διαδεδομένης απόψεως ότι οι εργαζόμενες γυναίκες έπαιρναν δουλειές από τους άντρες και παραμελούσαν το ρόλο τους στο σπίτι σε μια εποχή όπου αυτός ήταν πιο απαραίτητος από ποτέ. Αποτέλεσμα ήταν η σύνδεση της γυναικείας εργασίας με καταστάσεις οικονομικής δυσπραγίας και η δημιουργία ενός ιδεώδους όπου η επιστροφή της γυναίκας στο σπίτι, στη “φυσική” της θέση, θα ήταν σημάδι της επιστροφής της κοινωνίας σε συνθήκες οικονομικής ευρωστίας.

Παρόμοια με των γυναικών ήταν και η κατάσταση των παιδιών της εποχής, τα οποία, αν και προστατευμένα από τα αισθήματα μειονεξίας που αντιμετώπιζαν κυρίως οι πατεράδες τους, έπρεπε πολύ συχνά να αναλάβουν ευθύνες μέσα στην οικογένεια, μπαίνοντας στην αγορά εργασίας, ενίοτε παρατώντας το σχολείο για αυτό το λόγο, ή αναπληρώνοντας το ρόλο της μητέρας τους η οποία είχε αρχίσει να δουλεύει.

Η οικονομική ανάπτυξη της δεκαετίας του 20 επέδρασε στο επίπεδο των αξιών της αμερικανικής εργατικής τάξης ωθώντας τα μέλη της μακριά από τις γενικά συνεργατικές αξίες της προς την κατεύθυνση των υλιστικών και τιμοκρατικών ηθικών αξιών της μεσαίας τάξης της εποχής. Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 30 επέδρασε στον τομέα αυτό επαναφέροντας την εργατική τάξη πίσω στις παραδοσιακές της αξίες και ταυτόχρονα ωθώντας ένα μεγάλο μέρος της μεσαίας τάξης να υποστηρίξει τους εργάτες και να υιοθετήσει ως ένα βαθμό την συνεργατική ηθική του, καθώς γινόταν φανερό ότι η οικονομία της αγοράς είχε γυρίσει την πλάτη της στις τάξεις αυτές και η προηγούμενη ευημερία τους εξαφανιζόταν.

Ανάμεσα στις κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης πρέπει να αναφερθεί και η επίδραση της στην εγκληματικότητα. Παρά το γεγονός ότι η οικονομική ύφεση και η ανεργία αναμενόταν ότι θα οδηγούσε σε αύξηση της εγκληματικότητας, η περίοδος της κρίσης όχι μόνο δεν βρήκε τις Ηνωμένες Πολιτείες να αντιμετωπίζουν ένα κύμα εγκλήματος αλλά σε πολλές πόλεις ο δείκτης εγκληματικότητας μειώθηκε. Η μη αναμενόμενη αυτή αντίδραση αποδίδεται στις πιο στενές σχέσεις που ήταν υποχρεωμένα να συνάπτουν τα μέλη πολλών οικογενειών μπροστά στο γεγονός της οικονομικής δυσπραγίας προκειμένου να προσφέρουν αλληλοϋποστήριξη στα μέλη της, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα ότι τα νεώτερα μέλη της οικογενείας, που ήταν και τα πιο πιθανά να εμπλακούν σε εγκληματικές δραστηριότητες, βρίσκονταν υπό συνεχή γονική επιτήρηση.

Τέλος θα εξετάσουμε την επιρροή της οικονομικής κατάρρευσης στην αμερικανική διανοήση της εποχής. Οι αμερικανοί διανοούμενοι ήδη από τη δεκαετία του 20 καταδίκασαν τον υλισμό και τον εγωισμό που έβλεπαν να έχουν ανέλθει στη θέση εθνικών αξιών. Οι τεράστιες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές που εγκαινίασε η Μεγάλη Κρίση τους ώθησαν προς την ίδια ιδεολογική κατεύθυνση με την αμερικανική εργατική τάξη και προς την

άσκηση κριτικής και τελικά την απόρριψη του καπιταλισμού ως οικονομικού συστήματος πάνω στο οποίο θα μπορούσε να χτιστεί μια πολιτισμένη κοινωνία. Ένα μέρος των αμερικανών διανοούμενων στράφηκε ως εναλλακτική στις παραδοσιακές αξίες αγροτικών κοινωνιών του εξωτερικού ή των ίδιων των Η.Π.Α. Άλλοι στράφηκαν προς το μαρξισμό, του οποίου η έμφαση στην κοινωνία έναντι του ατόμου ταίριαζε με τις ηθικές θέσεις των αμερικανών διανοούμενων και των θυμάτων της Μεγάλης Κρίσεως. Επιπρόσθετη έλξη ασκούσε στους αμερικανούς διανοούμενους η μαρξιστική εξήγηση των αιτιών της οικονομικής κρίσης και οι μαρξιστικές προτάσεις για την επίλυσή της, ερωτήματα στα οποία οι διανοούμενοι οι προσκείμενοι στο ιδεολογικό χώρο του Laissez - faire αδυνατούσαν να δώσουν πειστικές απαντήσεις. Πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός της γοητείας που ασκούσε η μαρξιστική σκέψη στους αμερικανούς διανοούμενους και της εισόδου σε χρήση όρων της μαρξιστικής ορολογίας στα γραπτά τους, ελάχιστοι έγιναν μέλη του Αμερικανικού Κομμουνιστικού Κόμματος και ακόμη λιγότεροι έμειναν μέλη του για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς έβρισκαν τους κομμουνιστές ιδιαίτερα δογματικούς και αυταρχικούς.

1.4 Οικονομικές Επιπτώσεις.

Η οικονομική κρίση της περιόδου, εκτός του ότι προκλήθηκε σε μεγάλο βαθμό από καταρρεύσεις τραπεζών, ήταν και η ίδια αιτία χρεοκοπιών σε τραπεζιτικές επιχειρήσεις. Η τραπεζιτικές χρεοκοπίες για τις οποίες ευθύνεται η κρίση σημειώθηκαν σε τρία κύματα. Το πρώτο κύμα σημειώθηκε την περίοδο από τον Οκτώβριο του 1930 μέχρι το Δεκέμβριο του 1930, οπότε και οι τράπεζες, δυσμενώς επηρεασμένες από τη γενικότερη πορεία της οικονομίας, ακολούθησαν την καθοδική πορεία των υπόλοιπων τομέων της. Το δεύτερο κύμα χρεοκοπιών σημειώθηκε το 1931 και σχετιζόταν με τον πανικό που προκλήθηκε από την παραλίγο κατάρρευση της Αυστριακής Kreditanstalt και από την απόφαση της Βρετανίας να αποσυρθεί από το Χρυσό Κανόνα το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, προκειμένου να αποφύγει την μετάδοση σε αυτή οικονομικώς υφέσεων από το εξωτερικό. Η τραπεζική κρίση αυτή χτύπησε το αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα τον Ιούνιο του 1931 και διήρκησε μέχρι το Δεκέμβριο του έτους αυτού. Το τρίτο και τελευταίο κύμα τραπεζικών χρεοκοπιών διήρκησε από το Δεκέμβριο του 1932 μέχρι το Μάρτιο του 1933 και ήταν το σοβαρότερο από τα τρία. Στη διάρκεια αυτών των μηνών κατέρρευσαν τόσες πολλές αμερικανικές τράπεζες που εξηγείται εύκολα γιατί η βιομηχανική παραγωγή και η απασχόληση έφτασαν στο χαμηλότερο σημείο τους το Μάρτιο του 1933. Ανάμεσα στον Αύγουστο του 1929 και το

Μάρτιο του 1933 παραπάνω από το ένα τρίτο των αμερικανικών τραπεζών έκλεισε ή εξαγοράστηκε από ανταγωνιστές, πολλές από αυτές υγιείς από τις οποίες οι καταθέτες έσπευσαν να αποσύρουν τις καταθέσεις τους επειδή η απουσία νομοθεσίας εγγύησης καταθέσεων από την κυβέρνηση έκανε ακόμη και υγιείς οικονομικά τράπεζες ευάλωτες σε έναν τραπεζικό πανικό.

Όπως είδαμε η κατάρρευση του τραπεζικού τομέα λόγω της απότομης πτώσης των τιμών των μετοχών, σε συνδυασμό με την μείωση του εισοδήματος εκείνων των τάξεων η κατανάλωση των οποίων ήταν σημαντική για την ευρωστία της αμερικανικής οικονομίας, οδήγησε σε μείωση της βιομηχανικής παραγωγής. Όπως μπορούμε να δούμε

Indices Of Total Industrial Output, 1929 – 1933 (1929 = 100)				
1929	1930	1931	1932	1933
100	83	69	55	63

μέσα σε τρία χρόνια από την έναρξη της οικονομικής κρίσης η αμερικανική βιομηχανική παραγωγή, που αυξάνονταν σταθερά στην προ της κρίσης εποχή, μειώθηκε περίπου στο μισό από το ζενίθ που είχε φτάσει το 1929 και, παρά τις ενέργειες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης στα πλαίσια της New Deal, δεν κατάφερε να φτάσει αυτό το επίπεδο ξανά πριν από το 1940.

Το αποτέλεσμα της πτώσης αυτής στην απασχόληση ήταν άμεσο και δραματικό. Μέσα σε ένα χρόνο ο αριθμός των ανέργων σχεδόν τριπλασιάστηκε και η μείωση της κατανάλωσης και άρα των επενδύσεων που προήλθε από αυτή την αύξηση της ανεργίας οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερες απώλειες θέσεων εργασίας.

Unemployment Rate				
1929	1930	1931	1932	1933
3.14	8.67	15.82	23.53	24.75

Σε αυτόν τον τομέα η πολιτική της New Deal παρουσίασε καλύτερα αποτελέσματα, με την ανεργία να μειώνεται κατά 40% περίπου ανάμεσα στο υψηλότερο επίπεδο που έφτασε το 1933 και στο 1937, αλλά αμέσως μετά σημείωσε πάλι αύξηση λόγω της επιμονής του αμερικανικού Κογκρέσου να αυξηθεί η φορολογία και να μειωθούν οι κρατικές δαπάνες προκειμένου να επιτευχθεί ισοσκελισμένος προϋπολογισμός. Οι Η.Π.Α. δεν επέτυχαν ποσοστό ανεργίας παρόμοιο με του 1929 πριν οι δαπάνες οι σχετιζόμενες με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οδηγήσουν, το 1942 και 1943, σε δείκτη ανεργίας 4,7% και 1,9%

αντίστοιχα.

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε την μεταβολή ανά έτος ορισμένων στρατηγικών μακροοικονομικών δεικτών για την περίοδο 1930 – 1933

Ρυθμοί Ανάπτυξης	1930	1931	1932	1933
Πραγματικό Α.Ε.Π	- 8.6	- 6.4	- 13.0	- 1.3
Κατανάλωση	- 5.3	- 3.1	- 8.9	- 2.2
Επενδύσεις	- 33.3	- 37.2	- 69.8	47.5
Κυβερνητικές Αγορές	10.2	4.2	- 3.3	- 3.5

Οι δείκτες αυτοί συμπληρώνουν την εικόνα που έχει ήδη δημιουργηθεί για την κατάσταση της αμερικανικής οικονομίας της περιόδου. Βλέπουμε ότι η μείωση του πραγματικού Α.Ε.Π. Συνοδεύτηκε από μικρότερη μείωση στην κατανάλωση (και αν κοιτάξουμε τους παράγοντες που αποτελούν την κατανάλωση θα δούμε ότι οι δαπάνες για διαρκή καταναλωτικά αγαθά μειώθηκαν κατά 17,6% το 1930 και 25,1% το 1932 ενώ οι δαπάνες για υπηρεσίες μειώθηκαν πολύ λιγότερο, κατά 2,5% το 1930 και 6,3% το 1932) και από κατάρρευση των επενδύσεων, δικαιώνοντας την υπόθεση ότι στη μείωση των τελευταίων λόγω της μεγαλύτερης ευαισθησίας τους στις ταλαντεύσεις της αγοράς οφείλεται η ύφεση.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να προστεθεί μία αναφορά στον έτερο παράγοντα από τον οποίο αποτελείται το α.ε.π., τις καθαρές εξαγωγές. Όπως μπορούμε να δούμε στους παρακάτω πίνακες

Χρονιά	Ποσοστιαία μεταβολή ακαθάριστου εθνικού προϊόντος	Ποσοστό αλλαγής GNP που αποδίδεται σε				
		Κατανάλωση	Επενδύσεις αποθεμάτων	Σταθερές επενδύσεις	Καθαρές Εξαγωγές	Κυβερνητικές αγορές
1930	- 9.3	0.46	0.24	0.38	0.02	- 0.10
1931	- 6.2	0.38	0.03	0.62	0.06	- 0.09
1932	- 15.8	0.50	0.20	0.26	0.01	0.04
1933	- 3.0	0.66	0.04	0.19	0.09	0.03

Χρονιά	Εξαγωγές (σε χιλιάδες δολάρια)	Εισαγωγές (σε χιλιάδες δολάρια)	Διάφορα Εξ - Εισ (σε χιλιάδες δολάρια)	Ποσοστό επί του Α.Ε.Π. της διαφοράς Εξ - Εισ
1929	5.157.083	4.390.361	766.722	0.73
1930	3.781.172	3.060.908	720.264	0.78
1931	2.377.982	2.090.635	287.347	0.37
1932	1.576.151	1.322.774	253.377	0.42
1933	1.547.220	1.449.559	97.661	0.17

οι καθαρές εξαγωγές αποτελούσαν πολύ μικρό ποσοστό του αμερικανικού α.ε.π. και συνεπώς οι μεταβολές τους δεν μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά το α.ε.π. Η αμερικανική οικονομία ήταν, στον τομέα του εμπορίου, αυτοτελής μονάδα.

Αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης της ανεργίας και της μείωσης της κατανάλωσης ήταν η μείωση των τιμών, καθώς οι επιχειρηματίες προσπαθούσαν να διατηρήσουν το μερίδιο αγοράς τους σε μια οικονομία οι καταναλωτές της οποίας είχαν υποστεί μεγάλη μείωση της αγοραστικής τους δύναμης. Ο Consumer Price Index της αμερικανικής οικονομίας της περιόδου φαίνεται στον παρακάτω πίνακα

Consumer Price Index				
1929	1930	1931	1932	1933
0	- 2.53	- 8.8	- 10.31	- 5.13

στον οποίο μπορούμε να δούμε ότι η αμερικανική οικονομία της περιόδου παρουσιάζει ισχυρό αποπληθωρισμό. Η μείωση των τιμών που ήταν συνέπεια της αρχικής μείωσης της αγοραστικής δύναμης των αμερικανών καταναλωτών σήμαινε περαιτέρω μείωση της, καθώς λόγω των χαμηλότερων τιμών στις οποίες διέθεταν τα προϊόντα τους οι επιχειρηματίες ήταν υποχρεωμένοι να μειώσουν τους μισθούς των εργαζομένων τους, οι οποίοι έτσι μείωναν περισσότερο την κατανάλωση τους, πράγμα που οδηγούσε σε ακόμη μεγαλύτερες μειώσεις τιμών κ.ο.κ. Όπως μπορούμε να δούμε και στον παρακάτω πίνακα

Χρονιά	Κόστος ανειδίκευτης εργασίας (index 1860 = 100)
1929	431
1930	424
1931	407
1932	355
1933	356

Οι μισθοί των αμερικανών ανειδίκευτων εργατών σημείωσαν σημαντική πτώση στην διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε, αν και μέχρι το 1935 είχαν επαναφερθεί στα επίπεδα του 1929.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ενέργειες της αμερικανικής κεντρικής τράπεζας όσον αφορά το επιτόκιο δανεισμού τραπεζών από αυτή. Η Fed μείωσε σε έντεκα βήματα το επιτόκιο αυτό, από 6% που ήταν τον Οκτώβριο του 1929 σε 1.5% το 1931. Προς τα τέλη αυτού το χρόνου το αύξησε το στο 3.5% προκειμένου να αντιμετωπίσει την εκροή χρυσού που συνέβαινε πριν το ξαναμειώσει στο 2.5% κατά τη διάρκεια του 1932. Παρόλες τις προσπάθειες της Fed να αντιμετωπίσει μέσω της μείωσης του επιτοκίου το πρόβλημα της οικονομικής ύφεσης η ραγδαία μείωση του ρυθμού πληθωρισμού σήμαινε ότι το πραγματικό επιτόκιο παρέμενε σε υψηλά επίπεδα, στα 4.77% το 1930, 10.5% το 1931 και 12.5% το 1932¹⁷.

Παρακάτω μπορούμε να δούμε την επίδραση που είχε η οικονομική κρίση πάνω στα επιτόκια που ζητούσαν προκειμένου να χορηγήσουν δάνεια οι εμπορικές τράπεζες ορισμένων επιλεγμένων περιοχών στην περίοδο ανάμεσα στον Οκτώβριο του 1930 και τον Ιανουάριο του 1931

Μήνας	Νέα Υόρκη	7 Βόρειες και Ανατολικές πόλεις	11 Νότιες και Δυτικές πόλεις
Οκτώβριος	3.92%	4.49%	5.18%
Νοέμβριος	3.79%	4.38%	5.17%
Δεκέμβριος	3.82%	4.38%	5.01%
Ιανουάριος	3.74%	4.23%	5.01%

όπου μπορούμε να δούμε ότι παρά τις συνθήκες ισχυρού αποπληθωρισμού που

17 Crafts N. και Fearon P. (2013), "The Great Depression of the 1930s: Lessons for Today", Oxford University Press, σελ. 266 - 267

επικρατούσαν στις Η.Π.Α. τα ονομαστικά επιτόκια δεν σημείωσαν σημαντική πτώση, οδηγώντας σε πολύ υψηλότερα πραγματικά επιτόκια.

Τέλος στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε τις συναλλαγματικές ισοτιμίες του αμερικανικού δολαρίου με τα νομίσματα έξι σημαντικών οικονομιών της περιόδου. Οι τιμές που αναγράφονται είναι η αξία ενός αμερικανικού δολαρίου εκφρασμένη σε ποσό του αντίστοιχου νομίσματος.

	Νομίσματα					
	Βρετανική Λίρα	Γερμανικό Reichsmark	Γαλλικό Φράγκο	Γιαπωνέζικο Yen	Καναδέζικο Δολάριο	Ελβετικό Φράγκο
1929	0.2059	4.2	25.536	2.17	1.008	5.1869
1930	0.2057	4.192	25.478	2.02	1.002	5.1594
1931	0.2205	4.232	25.510	2.05	1.038	5.1544
1932	0.2852	4.211	25.461	3.56	1.135	5.1533
1933	0.2360	3.277	19.876	3.90	1.087	4.0265

Όπως μπορούμε να δούμε σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, μετά από μια μικρή πτώση της αξίας των νομισμάτων αυτών το 1930 αρχίζουν να παρουσιάζουν άνοδο της αξίας τους το 1931 και 1932, γεγονός που συνάδει με τις πληροφορίες ότι ήταν η φυγή χρυσού από τις Ηνωμένες Πολιτείες το 1931 που οδήγησε τη Fed στην αύξηση των επιτοκίων προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτό το φαινόμενο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2009 - 2013 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

2.1 Τα Αίτια Της Κρίσης

Η οικονομική ύφεση που χτύπησε την Ελλάδα στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα αποτελεί τμήμα της ευρύτερης ύφεσης που εξαπλώθηκε στο δυτικό κόσμο την περίοδο 2007 - 2012, ξεκινώντας με την κρίση του χρηματοπιστωτικού τομέα της διετία 2007 - 2008 και το “σκάσιμο” της φούσκας των στεγαστικών δανείων της αγοράς των Ηνωμένων Πολιτειών, το οποίο εν μέρει φέρει την ευθύνη για την προαναφερθείσα κρίση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η οικονομική κρίση αυτή μεταδόθηκε στην ελληνική οικονομία επηρεάζοντας τις οικονομίες, κυρίως ευρωπαϊκών, χωρών που παραδοσιακά κατανάλωναν ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες. Συνεπώς τα αίτια αυτών των κρίσεων είναι αυτά τα οποία τελικά ευθύνονται για την κρίση της ελληνικής οικονομίας.

Με αφετηρία την χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 - 2008, παρατηρούμε όπως αναφέραμε και παραπάνω ότι το πρώτο από τα αίτια της ήταν η φούσκα στον τομέα των στεγαστικών δανείων ή μάλλον το τέλος αυτής.

Η μεγάλη αύξηση των αξιών των αμερικανικών ακινήτων σε συνδυασμό με τη μεγάλη ποσότητα αποταμιεύσεων στις υπόλοιπες χώρες του λεγόμενου “Πρώτου Κόσμου” οι οποίες αναζητούσαν έναν τομέα να τοποθετηθούν και ο οποίος θα συνδύαζε μικρό ρίσκο με μεγάλες αποδόσεις, δημιούργησε μια κατάσταση την οποία έσπευσαν να εκμεταλλευθούν οι αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες. Δημιούργησαν πολύπλοκα χρηματοοικονομικά προϊόντα και συνέδεσαν τους αμερικανούς ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας με τους κυρίως ευρωπαίους και ιάπωνες αποταμιευτές, που αναζητούσαν τον προαναφερθέντα συνδυασμό οικονομικών συνθηκών.

Τα κέρδη που αποκόμιζαν οι επενδυτικές εταιρίες από το εμπόριο των εν λόγω χρηματοοικονομικών προϊόντων ήταν τόσο σημαντικά ώστε οδήγησαν τα στελέχη των εταιριών αυτών, όταν η παροχή από μέρους των ιδιοκτητών ακίνητης περιουσίας ενυπόθηκων δανείων, τα οποία μπορούσαν να εμπορευτούν, τα οποία πληρούσαν τις προδιαγραφές ασφαλείας των συγκεκριμένων εταιριών στέρευσε συνέχισαν να εγκρίνουν ενυπόθηκα δάνεια σε ιδιοκτήτες αυξημένου ρίσκου, γεγονός που αύξησε τον κίνδυνο τον οποίο επωμίζονταν οι αγοραστές των χρηματοοικονομικών προϊόντων που αντλούσαν την

αξία τους από την αξία αυτών των δανείων.

Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών ήταν ότι το “σκάσιμο” της φούσκας ήταν πολύ πιο οδυνηρό απ’ ότι αν ακολουθούνταν περισσότερο χρηστές πιστωτικές πρακτικές. Ο μεγάλος αριθμός χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων που είχαν επενδύσει στον τομέα αυτό και άρα ήταν ευάλωτα σε μια ραγδαία πτώση των τιμών , σήμαινε ότι η κατάρρευση του τομέα των στεγαστικών δανείων επέφερε και την απώλεια μεγάλου μέρους των περιουσιακών τους στοιχείων για πολλά από τα ιδρύματα αυτά.

Ο λόγος που τόσο πολλοί ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας ήταν διατεθειμένοι να λάβουν ενυπόθηκα δάνεια ήταν οι εξαιρετικά χαμηλοί δείκτες επιτοκίων. Μέχρι το 2003 η Fed είχε μειώσει το επιτόκιο διατραπεζικού δανεισμού στο χαμηλό ποσοστό του 1% προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανεπιθύμητες επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης της περιόδου 1997 - 2000 , της γνωστής και ως “ φούσκας Dot - Com”, γεγονός που, σε συνδυασμό με τον ταχύ ρυθμό ανόδου των αξιών των ακινήτων, έκανε τον τραπεζικό δανεισμό εξαιρετικά ελκυστικό για τους αμερικανούς ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας, μέχρι την περίοδο 2004 - 2006 οπότε και η Fed προέβη σε αύξηση του επιτοκίου διατραπεζικού δανεισμού, με αποτέλεσμα τα στεγαστικά δάνεια κυμαινόμενου επιτοκίου ακριβότερα για τους ιδιοκτήτες.

Αυτή η κατάσταση αποτέλεσε τροχοπέδη στην ανέγερση νέων κατοικιών και πιθανόν να οδήγησε και σε πτώση των τιμών των ήδη υπαρχόντων ακινήτων και σε “ξεφούσκωμα” του τομέα αυτού.

Ένας ακόμη λόγος που συνέβαλε στην χρηματοοικονομική κρίση ήταν η απορρύθμιση του χρηματοοικονομικού τομέα, ξεκινώντας από τις τελευταίες δύο δεκαετίες του 20ού αιώνα. Σημαντικότερο βήμα αυτής της απορρύθμισης θεωρείται η κατάργηση του νομοσχεδίου Glass-Steagall, το οποίο προέβλεπε διαχωρισμό ανάμεσα στις επενδυτικές τράπεζες και στις, περισσότερο συντηρητικές στην επιλογή των τομέων στους οποίους θα επένδυαν τα αποταμιευμένα κεφάλαια τους, εμπορικές τράπεζες. Αυτή η απορρύθμιση οδήγησε σε μια κατάσταση στην οποία τα αποταμιευμένα κεφάλαια των εμπορικών τραπεζών επενδύονταν σύμφωνα με τις περισσότερο φιλικές προς τον χρηματοοικονομικό κίνδυνο πρακτικές των επενδυτικών τραπεζών.

Τέλος στη χρηματοοικονομική κρίση της περιόδου 2007 - 2008 συνέβαλε και ο αυξημένος βαθμός χρηματοοικονομικής μόχλευσης στον οποίο προέβησαν τα αμερικανικά πιστωτικά ιδρύματα κατά την περίοδο της φούσκας του τομέα των στεγαστικών δανείων.

Συνδεδόμενος με την προαναφερθείσα απορρύθμιση και την πληθώρα των πολύπλοκων χρηματοοικονομικών προϊόντων που εμπορεύονταν οι επενδυτικές τράπεζες, αυτός ο βαθμός μόχλευσης σήμαινε ότι τα αμερικανικά πιστωτικά ιδρύματα ήταν ιδιαίτερα ευάλωτα σε ένα

σοκ του χρηματοοικονομικού τομέα, με αποτέλεσμα όταν έγινε αυτό το σοκ με την ραγδαία πτώση των τιμών των ακινήτων και των χρηματοοικονομικών προϊόντων των βασισμένων στα ενυπόθηκα δάνεια για την αξία τους, το χτύπημα αυτό να επηρεάσει τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε διογκωμένο βαθμό.

Όσον αφορά τη διογκωση του τομέα των αμερικανικών στεγαστικών δανείων τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν στις παγκόσμιες μακροοικονομικές και εμπορικές ανισότητες της προ της κρίσεως περιόδου. Συγκεκριμένα οι ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως η Γερμανία, και η Ιαπωνία είχαν συγκεντρώσει μεγάλα ποσά σε αποταμιεύσεις και λόγω των έντονα πλεονασματικών εμπορικών ισοζυγίων τους, τα οποία δεν μπορούσαν να τοποθετηθούν στις χώρες αυτές λόγω της ανεμικής κατάστασης των οικονομιών των χωρών αυτών.

Οι αποταμιεύσεις αυτές, στην προσπάθεια των διαχειριστών τους να τις τοποθετήσουν σε ένα τομέα που θα παρείχε μεγάλες αποδόσεις με μικρό ρίσκο, τοποθετήθηκαν στον τομέα ενυπόθηκων δανείων των Ηνωμένων Πολιτειών και προκάλεσαν την υπέρμετρη διογκωση του.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι η φούσκα του τομέα αυτού ήταν αποτέλεσμα των μακροοικονομικών πολιτικών των χωρών αυτών που είχαν σαν αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μεγάλων ποσών σε αποταμιεύσεις και εμπορικά πλεονάσματα, καθώς και της αναιμικής ανάπτυξης λόγω της ασθενούς κατανάλωσης των οικονομιών αυτών των χωρών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αναφορά και στην οικονομική πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων οι οποίες, δεσμευμένες από το ευρωπαϊκό Σύμφωνο Σταθερότητας, ήταν υποχρεωμένες να ασκήσουν ποικίλες μακροοικονομικές ενέργειες, μειώνοντας τις κρατικές δαπάνες και κυρίως αυξάνοντας τα επίπεδα της φορολογίας, προκειμένου να διατηρήσουν το έλλειμμα του προϋπολογισμού και το δημόσιο χρέος εντός των επιπέδων που προβλέπει το σύμφωνο αυτό. Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών ήταν η σημαντική επιδείνωση της ελληνικής οικονομικής κρίσης.

2.2 Πολιτικές Επιπτώσεις

Η έναρξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα βρήκε το κυβερνών κόμμα με μια άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία επί της αξιωματικής αντιπολίτευσης, καθώς και εκτεταμένη αποδοχή από την ελληνική κοινωνία, η οποία είχε αποδοκιμάσει την οικονομική πολιτική που το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης είχε προαναγγείλει ότι θα ακολουθούσε σε περίπτωση επανεκλογής του.

Λόγω της ραγδαίας επιδεινωμένης οικονομικής κατάστασης η ελληνική κυβέρνηση προέβη

σε σύναψη συμφωνιών με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τις χώρες-μέλη της ζώνης του Ευρώ μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σύμφωνα με τις οποίες οι παραπάνω οργανισμοί θα χορηγούσαν πιστώσεις στην Ελλάδα και ως αντάλλαγμα η ελληνική κυβέρνηση θα προχωρούσε στις απαραίτητες ενέργειες οι οποίες θεωρούνταν ότι θα μεταρρυθμιζαν την ελληνική οικονομία ,οδηγώντας την στην επίτευξη πλεονασματικών προϋπολογισμών και θα εξασφάλιζαν έτσι την αποπληρωμή των δανείων που σύνηψε το ελληνικό δημόσιο.

Τα εκτεταμένα μέτρα λιτότητας που προέβλεπαν οι εν λόγω συμφωνίες συνάντησαν σφοδρή αποδοκιμασία από τους Έλληνες πολίτες, οι οποίοι είδαν την κυβέρνηση που ψήφησαν να εφαρμόζει τα μέτρα που είχε ανακοινώσει ότι θα εφάρμοζε σε περίπτωση επανεκλογής της η αξιωματική αντιπολίτευση και τα οποία οδήγησαν στην καταψήφιση της τελευταίας.

Σε συνδυασμό με την ατυχή συνθηματολογία που χρησιμοποίησε το κυβερνών κόμμα κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου τα μέτρα λιτότητας, η ασυνέπεια προεκλογικών εξαγγελιών και μετεκλογικών πολιτικών, η έντονη αύξηση της ανεργίας και η ύφεση οδήγησαν σε καθίζηση την πολιτική υποστήριξη του κυβερνώντος κόμματος και την δημοτικότητα του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος δύο χρόνια μετά το σχηματισμό κυβέρνησης οδηγήθηκε σε παραίτηση από την πρωθυπουργία ως πρώτο βήμα για τη σύσταση μεταβατικής κυβέρνησης συνεργασίας. Η συνέχιση της πολιτικής λιτότητας και από τις διάδοχες κυβερνήσεις στις οποίες συμμετείχε και το κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου, αποδόθηκε κυρίως στο ίδιο και οδήγησε στην περαιτέρω απώλεια πολιτικής επιρροής από το κυβερνών κόμμα, με αποτέλεσμα στις πρώτες εκλογές μετά από την άνοδο του στην εξουσία κατά την έναρξη της κρίσης να οδηγηθεί στη συντριβή, χάνοντας 132 βουλευτικές έδρες και παρουσιάζοντας εκλογικά ποσοστά μειωμένα πάνω από 30%.

Αποτέλεσμα αυτών των εκλογών ήταν το μέχρι τότε κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης να κερδίσει το μεγαλύτερο αριθμό βουλευτικών εδρών και να προβεί στο σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, καθώς δεν είχε καταφέρει να επιτύχει εκλογική αυτοδυναμία.

Σχετικά με το κόμμα της τότε αξιωματικής αντιπολίτευσης, η οικονομική κρίση το οδήγησε στην υιοθέτηση καταγγελτικής ρητορικής ενάντια στην υιοθέτηση και στις επιπτώσεις μέτρων τα οποία είχε προαναγγείλει ότι θα εφάρμοζε το ίδιο σε περίπτωση εκλογικής νίκης του, καθώς και εναντίον της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία αποδίδονταν η πολιτική πίεση για τα μέτρα αυτά, γεγονός που οδήγησε στο χαρακτηρισμό του νέου προέδρου του κόμματος Αντώνη Σαμαρά ως λαϊκιστή και ευρωσκεπτικιστή, σε σημείο που το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα εξέταζε το ενδεχόμενο επιβολής κυρώσεων στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης οι οποίες μπορεί να έφταναν και μέχρι τη διαγραφή του τελευταίου από το

Ε.Λ.Κ. ως μη συμβαδίζον ιδεολογικά με τα υπόλοιπα μέλη του. Η αντιπολιτευτική αυτή γραμμή ακολουθήθηκε απαρέγκλιτα από το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, με διαγραφή στελεχών που αρνούσαν να καταψηφίσουν νομοσχέδια που συνδέονταν με την κυβερνητική πολιτική λιτότητας, μέχρι το Νοέμβριο του 2011, οπότε και το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης κλήθηκε να συμμετάσχει σε κυβέρνηση συνεργασίας η οποία θα εφαρμόζε τις προαναφερθείσες πολιτικές λιτότητας. Το γεγονός αυτό οδήγησε το συγκεκριμένο κόμμα να αντιμετωπίσει επίσης μείωση των εκλογικών του ποσοστών, σε επίπεδα χαμηλότερα από το συνηθισμένο αλλά πολύ υψηλότερα του κυβερνώντος κόμματος, πράγμα που οδήγησε το μέχρι τότε κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης να πάρει τις περισσότερες ψήφους στις εκλογές του 2012 και να σχηματίσει κυβέρνηση συνεργασίας με το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα και τη Δημοκρατική Αριστερά, η οποία κυβέρνηση με εξαίρεση την αποχώρηση της Δημ.Αρ. εξακολουθεί να βρίσκεται στην εξουσία μέχρι τη στιγμή της συγγραφής της παρούσης εργασίας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να προστεθεί και η ιδεολογική παρεκτροπή του εν λόγω κόμματος, με την εγκατάλειψη της παραδοσιακής του ιδεολογίας του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού και την υιοθέτηση συντηρητικών και λαϊκιστικών δεξιών θέσεων, τις οποίες δεν εγκατέλειψε με την αναρρίχηση του στην εξουσία, σε αντίθεση με τις θέσεις του που σχετίζονταν με την οικονομική πολιτική που θα έπρεπε να ακολουθήσει η κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Αποτέλεσμα αυτής της παρεκτροπής ήταν η στελέχωση ενός μεγάλου αριθμού θέσεων στον κομματικό μηχανισμό της Νέας Δημοκρατίας καθώς και στον κρατικό μηχανισμό από άτομα προερχόμενα από τη δεξιά πτέρυγα του συγκεκριμένου κόμματος και ενίοτε και από κόμματα με μακρύτερο ιστορικό έκφρασης της νέας ιδεολογικής κατεύθυνσης του συγκεκριμένου κόμματος.

Εκτός από τα δύο κόμματα που στην προ της οικονομικής κρίσεως περίοδο συγκέντρωναν την πλειοψηφία των βουλευτικών εδρών, ούτε και τα λεγόμενα “μικρά” κόμματα δεν έμειναν ανεπηρέαστα από την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας.

Στα κόμματα της αριστερής πτέρυγας του ελληνικού κοινοβουλίου η οικονομική κρίση επέδρασε στην κοινοβουλευτική εκπροσώπηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος, της Δημοκρατικής Αριστεράς και του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Το ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα ενώ στις βουλευτικές εκλογές των ετών 2007, 2009 και του Μαΐου του 2012 σημείωσε άνοδο του ποσοστού ψήφων και των βουλευτικών εδρών του, με αποτέλεσμα στις τελευταίες να συγκεντρώσει 8,48% των ψήφων και 26 βουλευτικές έδρες, το μεγαλύτερο αριθμό βουλευτικών εδρών στην ιστορία του και το μεγαλύτερο ποσοστό ψήφων από τις εκλογές του 1985, στη συνέχεια στις εκλογές του Ιουνίου του 2012, και υπό το βάρος

της ταυτόχρονης γιγάντωσης του ΣΥ.ΡΙΖ.Α στις εκλογές του Μάιου του ίδιου έτους, τα εκλογικά αποτελέσματα του υποχώρησαν στο 4,5% των ψήφων και στις 12 βουλευτικές έδρες.

Η Δημοκρατική Αριστερά ιδρύθηκε το 2010 και είναι ένα από τα δύο κόμματα που ευνοήθηκαν πολιτικά από την αποσύνθεση του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κόμματος στη διάρκεια της περιόδου. Ιδρυμένο από τέσσερα πρώην μέλη της ανανεωτικής πτέρυγας του ΣΥ.ΡΙΖ.Α και προσελκύοντας αριθμό ανεξάρτητων βουλευτών, η ΔΗΜ.ΑΡ. μέχρι πριν τις εκλογές του 2012 είχε καταφέρει να συγκεντρώσει 10 βουλευτικές έδρες, τις οποίες τελικά αύξησε σε 17 στις εκλογές του Ιουνίου αυτού του έτους κερδίζοντας το 6,26% των ψήφων. Παρόλα αυτά η συμμετοχή του κόμματος στη κυβέρνηση συνεργασίας με τη Νέα Δημοκρατία και το ΠΑ.ΣΟ.Κ έφθειρε την εκλογική επιρροή του και οδήγησε σε παραιτήσεις βουλευτών του, με αποτέλεσμα τη στιγμή της συγγραφής της παρούσας εργασίας η κοινοβουλευτική ομάδα της ΔΗΜ.ΑΡ. να αποτελείται από 10 βουλευτές.

Ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς ήταν το έτερο κόμμα που ευνοήθηκε από την μείωση της εκλογικής επιρροής του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Ένα κόμμα που μέχρι τις εκλογές του 2009 το μεγαλύτερο ποσοστό ψήφων που είχε κερδίσει ήταν 5,04%, ενώ στις εκλογές του συγκεκριμένου έτους είχε παρουσιάσει μειωμένα εκλογικά αποτελέσματα μπροστά στην ευρεία απήχηση που έβρισκε, ειδικά στους αριστερούς ψηφοφόρους από τους οποίους έλκει την εκλογική του υποστήριξη το συγκεκριμένο κόμμα, το προεκλογικό πρόγραμμα του ΠΑ.ΣΟ.Κ με την καθίζηση των ποσοστών του κυβερνώντος εκείνη τη περίοδο κόμματος και με τη συνέπεια που έδειξε στην καταγγελία και στην εναντίωση του στις πολιτικές λιτότητας ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α κατάφερε να προσελκύσει το 16,78% των ψηφοφόρων στις εκλογές του Μάιου του 2012 και το 26,89% στις εκλογές του Ιουνίου του ίδιου έτους, καθιστάμενος έτσι αξιωματική αντιπολίτευση με τον αριθμό των 71 εδρών στην ελληνική βουλή. Έτσι λοιπόν βλέπουμε ότι τα φιλοευρωπαϊκά αριστερά κόμματα συγκέντρωσαν 81 έδρες στο ελληνικό κοινοβούλιο και περίπου το ένα τρίτο των ψηφοφόρων στις τελευταίες εκλογές.

Τέλος θα αναφερθεί η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα κόμματα της δεξιάς πτέρυγας της ελληνικής βουλής, τους Ανεξάρτητους Έλληνες και τη Χρυσή Αυγή. Το κόμμα των ΑΝ.ΕΛ. ιδρύθηκε το Φεβρουάριο του 2012 και ενστερνίζεται τις ιδεολογικές αρχές του συντηρητισμού και του ευρωσκεπτικισμού. Μέρος του αυξανόμενου ρεύματος ευρωσκεπτικισμού που γνώριζε μεγάλη άνοδο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο της οικονομικής κρίσεως το συγκεκριμένο κόμμα χρησιμοποίησε ρητορική εχθρική προς τα μέτρα οικονομικής λιτότητας και προς την Ευρωπαϊκή Ένωση την οποία θεωρεί υπεύθυνη για τα μέτρα αυτά και προανήγγειλε την υποστήριξή του σε παραδοσιακά

συντηρητικές πολιτικές σε θέματα εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής, προσανατολιζόμενο έτσι στην προσέλκυση εκείνης της μερίδας των δεξιών ψηφοφόρων που θεωρεί ότι η Νέα Δημοκρατία, το κόμμα στο οποίο στρέφονταν παραδοσιακά η πλειοψηφία των συντηρητικών ελλήνων ψηφοφόρων, ή εγκατέλειψε τις αξίες αυτές, ειδικά μετά το Νοέμβριο του 2011 οπότε και έλαβε μέρος για πρώτη φορά σε κυβέρνηση συνεργασίας, ή δεν τις προώθησε σε ικανοποιητικό βαθμό μέσω τις πολιτικής της. Στις εκλογές του 2012 οι ΑΝ.ΕΛ. κέρδισαν αρχικά το 10,6% και αργότερα το 7,51% των ψήφων, που τους έδωσαν αρχικά 33 και τελικά 20 βουλευτικές έδρες, οι οποίες μειώθηκαν αργότερα στις 13 λόγω παραιτήσεων μελών του κόμματος.

Το κόμμα της Χρυσής Αυγής, φασιστική οργάνωση η οποία ξεκίνησε τη δράση της τη δεκαετία του 80 και η οποία ιδρύθηκε ως πολιτικό κόμμα το 1993 και παραδοσιακά απολάμβανε ασήμαντα ποσοστά εκλογικής υποστήριξης, μικρότερα του 1%, κατάφερε στις δύο εκλογικές διαδικασίες του 2012 να κερδίσει το 6,97% και το 6,92% των ψήφων στις εκλογές του Μάιου και του Ιουνίου αντίστοιχα, ποσοστά που τους απέδωσαν 21 και 18 βουλευτικές έδρες, χρησιμοποιώντας εθνικιστική ρητορική και υποσχόμενη την υιοθέτηση αυταρχικών κατασταλτικών μέτρων για την καταπολέμηση της μετανάστευσης και της εγκληματικότητας. Η ραγδαία αύξηση των εκλογικών ποσοστών της συγκεκριμένης οργάνωσης πρέπει να εξηγηθεί από την μείωση των ποσοστών του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού και από τη μετακίνηση στη Χ.Α. πρώην μελών των δύο μεγάλων κομμάτων τα οποία, εμπορούμενα από αντιφιλελεύθερη ιδεολογία, απαιτούν την εφαρμογή δυναμικών και βίαιων μέτρων ως λύση για τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν ή εμφανίστηκαν γιγαντωμένα στη χώρα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

2.3 Κοινωνικές Επιπτώσεις

Από τη στιγμή που η οικονομική κρίση χτύπησε την Ελλάδα και λόγω της ραγδαίας επιδείνωσης της που επέφερε στην ελληνική οικονομία, ειδικά στον τομέα της απασχόλησης, επανεμφανίστηκε ένα φαινόμενο που η ελληνική κοινωνία πίστευε ότι είχε εγκαταλείψει οριστικά, το φαινόμενο της μετανάστευσης στο εξωτερικό. Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης περίπου 200 χιλιάδες έλληνες έχουν μεταναστεύσει, οι περισσότεροι από αυτούς σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως στη Γερμανία με τους υπόλοιπους να επιλέγουν χώρες όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι Η.Π.Α., ενώ από τους έλληνες πολίτες που παραμένουν στη χώρα τους ένα ποσοστό του 4,1% σκέφτεται να μεταναστεύσει στο άμεσο

μέλλον και για πολύ περισσότερους η φυγή στη εξωτερικό εξακολουθεί να είναι ένας μεσοπρόθεσμος στόχος. Η πλειοψηφεί των μεταναστών δηλώνει ότι ο λόγος που τους ανάγκασε να φύγουν από τη χώρα τους ήταν η αναζήτηση θέσεων εργασίας σε μια περίοδο κατά την οποία η ελληνική οικονομία αδυνατεί να τις παρέχει. Άλλοι λόγοι ήταν η αναζήτηση καλύτερων αμοιβών για την εργασία και οι περισσότερο αξιοκρατικές διαδικασίες προαγωγής στις χώρες του εξωτερικού.

Μία από τις κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που έχει τύχει μεγάλης προβολής και συζήτησης είναι η αύξηση του αριθμού των αυτοκτονιών. Μέσα στα πρώτα τέσσερα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης τα επισήμως δημοσιευμένα περιστατικά αυτοχειρίας αυξήθηκαν κατά 45%, κατατάσσοντας την Ελλάδα πρώτη στον κόσμο όσον αφορά την αύξηση των περιστατικών αυτοκτονίας. Παρόλα αυτά είναι θετικό ότι, μέχρι και το 2012 σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας η Ελλάδα παρέμενε μία από τις χώρες με τα μικρότερα ποσοστά αυτοκτονιών στον κόσμο, πολύ μικρότερα από τα ποσοστά πολλών περισσότερο ανεπτυγμένων και οικονομικά ευημερούντων χωρών.

Ένα φαινόμενο, στενά συνδεδεμένο με τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και την άνοδο της πολιτικής επιρροής ακροδεξιών κομμάτων κατά την εξεταζόμενη περίοδο, που επίσης παρουσιάζει έξαρση είναι ο αριθμός των περιστατικών άσκησης βίας κατά τα οποία οι δράστες έχουν ως κίνητρο τη φασιστική ή ρατσιστική ιδεολογία. Κατά τα περιστατικά αυτά οι συνηθισμένοι στόχοι είναι μετανάστες ή μέλη αριστερών ή αναρχικών οργανώσεων και κομμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας μόνο κατά τη διάρκεια του 2013 σημειώθηκαν 166 περιστατικά ρατσιστικής βίας με τουλάχιστον 320 θύματα, τα περισσότερα εναντίον μεταναστών και προσφύγων με στόχο την πρόκληση βαρέων και απλών σωματικών βλαβών, με το κίνητρο για τον αμέσως επόμενο αριθμό περιστατικών βίας να είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός των θυμάτων. Την ίδια περίοδο επίσης έχουν παρουσιαστεί επιθέσεις εναντίον ομάδων αφισοκόλλησης του Πανελληνίου Αγωνιστικού Μετώπου, σε γραφεία και εκλογικά περίπτερα αριστερών οργανώσεων, σε χώρους συγκεντρώσεις αναρχικών και σε διαδηλώσεις οργανωμένες από αριστερές οργανώσεις.

Τέλος πρέπει να αναφερθεί η επιρροή της οικονομικής κρίσης στο δείκτη εγκληματικότητας της περιόδου. Ο αριθμός ενόπλων ληστειών, που είχε φτάσει σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα το 2007, δύο χρόνια αργότερα με την έναρξη της οικονομικής κρίσης αυξήθηκε παραπάνω από το διπλάσιο ,ενώ ο αριθμός ανθρωποκτονιών διπλασιάστηκε στην ίδια περίοδο. Μέχρι και το 2012 οι αριθμοί των καταγεγραμμένων εγκλημάτων που ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες αυξάνονταν, αν και με λιγότερο εντυπωσιακό ρυθμό, καθώς επίσης και τα καταγεγραμμένα

περιστατικά διαρρήξεων και αποπειρών ανθρωποκτονίας. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει το 2013, οπότε και για πρώτη φορά από την έναρξη της οικονομικής κρίσης οι αριθμοί περιστατικών των παραπάνω εγκλημάτων καθώς και μιας σειράς άλλων, όπως πλαστογραφία, εκβιασμοί και λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων, παρουσίασαν μείωση που έφτανε από το 11,9% μέχρι το 29,8%., αν και πρέπει να σημειωθεί ότι οι δείκτες μιας σειράς άλλων εγκλημάτων όπως το λαθρεμπόριο παρουσίασαν αύξηση.

2.4 Οικονομικές Επιπτώσεις

Η οικονομική κρίση έφερε σημαντικές ανακατατάξεις στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο. Πολλές ελληνικές τράπεζες, έχοντας στα χαρτοφυλάκια τους μεγάλο αριθμό περιουσιακών στοιχείων που ανατιμήθηκαν προς τα κάτω ως αποτέλεσμα της κρίσεως, οδηγήθηκαν στην απορρόφηση και συγχώνευση με τράπεζες που παρουσιάζουν υγιέστερη εικόνα. Αποτέλεσμα ο ελληνικός τραπεζικός κλάδος να παρουσιάσει συγκέντρωση και να κυριαρχείται πλέον από τις Τράπεζα Πειραιώς, Εθνική Τράπεζα, Τράπεζα Eurobank Ergasias, Alpha Bank, Attica Bank, Citibank, HSBC και Πανελλήνια Τράπεζα, ενώ τράπεζες όπως η ΑΤΕΒΑΝΚ, η Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, το Νέο Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, η Τράπεζα Κύπρου, η Millenium Bank, το ελληνικό τμήμα της Cyprus Popular Bank και η Γενική Τράπεζα της Ελλάδος απορροφήθηκαν από κάποια από τις πρώτες. Σημαντικό ρόλο στην επιδείνωση της εικόνας των ισολογισμών των ελληνικών τραπεζών που απορροφήθηκαν έπαιξε ο βαθμός έκθεσης τους στην κρίση του ελληνικού χρέους μέσω των ποσών που είχαν επενδύσει σε ομόλογα του ελληνικού δημοσίου.

Η ελληνική βιομηχανική παραγωγή παρουσίασε σημαντική μείωση στη διάρκεια της περιόδου της οικονομικής κρίσεως. Η συντηρητική πολιτική δανειοδότησης του τραπεζικού κλάδου σε συνδυασμό με την μεγάλη μείωση του εισοδήματος των ελλήνων καταναλωτών ως αποτέλεσμα της πολιτικής λιτότητας που ακολουθήθηκε κατά την περίοδο αυτή οδήγησαν σε μείωση των παραγγελιών και στην υποβάθμιση της δραστηριότητας στον ελληνικό βιομηχανικό τομέα, γεγονός που οδήγησε στην παρακάτω εικόνα :

	Ετήσια μεταβολή βιομηχανικής παραγωγής
2009	- 6,7%
2010	- 4,9%
2011	- 11,3%
2012	- 1,5%
2013	0,5%

Όσον αφορά την απασχόληση η ελληνική οικονομία επηρεάστηκε τόσο από τα μέτρα λιτότητας που εφήρμοσε η ελληνική κυβέρνηση όσο και από την οικονομική ύφεση των χωρών οι πολίτες των οποίων παραδοσιακά κατανάλωναν ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες με αποτέλεσμα η ελληνική οικονομία να αντιμετωπίσει σημαντική και ραγδαία αύξηση της ανεργίας :

	Δείκτης ανεργίας
2009	9,5%
2010	12,6%
2011	17,7%
2012	24,3%
2013	27,3%

Παρακάτω μπορούμε να δούμε μερικούς μακροοικονομικούς δείκτες που δείχνουν τη μεταβολή του ελληνικού ακαθαρίστου εγχωρίου προϊόντος και των παραγώγων του κατά τη διάρκεια της περιόδου 2009 - 2013

	Α.Ε.Π.	Κατανάλωση	Επενδύσεις	Κυβερνητικές Αγορές	Καθαρές Εξαγωγές
2009	- 3,14%	- 1,56%	- 13,71%	10,1%	30,15%
2010	- 4,94%	- 6,25%	- 15,03%	- 9,5%	8,09%
2011	- 7,11%	- 7,72%	- 19,6%	- 9,8%	11,5%
2012	- 6,97%	- 9,32%	- 19,22%	- 6,8%	27,95%
2013	- 3,86%	- 6%	- 12,77%	- 11,2%	12,18%

Παρατηρούμε ότι η οικονομική κρίση οδήγησε σε απότομη πτώση το ελληνικό α.ε.π. επηρεάζοντας κυρίως τις επενδύσεις και τις δαπάνες του κυβερνητικού τομέα και επίσης βλέπουμε στις μεταβολές των ελληνικών καθαρών εξαγωγών ότι το ελληνικό εμπορικό ισοζύγιο παρουσιάζει βελτιωμένη εικόνα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Όπως μπορούμε να δούμε στον παρακάτω πίνακα

	Εξαγωγές (ποσά σε εκατομμύρια ευρώ)	Ετήσια Μεταβολή Εξ.	Εισαγωγές (ποσά σε εκατομμύρια ευρώ)	Ετήσια Μεταβολή εισ.
2009	15.318	- 22,68%	46.085,3	- 27,83%
2010	17.081,5	11,51%	45.361	- 1,57%
2011	20.230,6	18,43%	47.459,6	4,63%
2012	22.020,6	8,85%	41.639,7	- 12,26%
2013	22.534,8	2,33%	39.764,2	- 4,5%

και γνωρίζοντας ότι οι ελληνικές εξαγωγές το 2008 ήταν 19.812,9 εκατομμύρια ευρώ ενώ οι εισαγωγές 63.861,7 εκατομμύρια ευρώ, γεγονός που σημαίνει ότι κατά την περίοδο 2008-2013 γνώρισαν μεταβολή 13,74% και - 37,73% αντίστοιχα, η βελτιωμένη εικόνα του ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου οφείλεται κυρίως στην έντονη μείωση που παρουσίασαν οι ελληνικές εισαγωγές οι οποίες ακολούθησαν την πορεία της γενικότερης ελληνικής κατανάλωσης, σε αντίθεση με τις ελληνικές εξαγωγές οι οποίες παρουσίασαν πιο συγκρατημένη άνοδο.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που μελετούμε ο ελληνικός δείκτης τιμών καταναλωτή σημείωσε τις παρακάτω τιμές

	Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Εκτός Τροφίμων και Ενέργειας)	Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Τρόφιμα)	Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Ενέργεια)
2009	1,21%	2,2%	1,9%	- 11,4%
2010	4,71%	3,4%	0,1%	28,8%
2011	3,34%	1,9%	3,1%	16,5%
2012	1,51%	0,2%	1,5%	12,8%
2013	- 0,92%	n/a	0,28%	- 12,96%

όπου μπορούμε να δούμε ότι η ελληνική οικονομία δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα φαινόμενα αποπληθωρισμού αλλά αντίθετα παρουσίασε φαινόμενα αύξησης τιμών, τροφοδοτούμενα κυρίως από τις μεταβολές στις τιμές της ενέργειας οι οποίες επηρεάζουν όπως βλέπουμε την πορεία των γενικότερων τιμών της ελληνικής οικονομίας.

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσεως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έθεσε τις παρακάτω τιμές επιτοκίου διατραπεζικού δανεισμού

15 ΙΑΝ 2009	2%
05 ΜΑΡ 2009	1,5%
02 ΑΠΡ 2009	1,25%
07 ΜΑΪ 2009	1%
07 ΑΠΡ 2011	1,25%
07 ΙΟΥΛ 2011	1,5%
03 ΝΟΕ 2011	1,25%
08 ΔΕΚ 2011	1%
05 ΙΟΥΛ 2012	0,75%
02 ΜΑΪ 2013	0,5%
07 ΝΟΕ 2013	0,25%

οι οποίες μας δίνουν πραγματικούς δείκτες επιτοκίου - 0,21% για το μεγαλύτερο μέρος του 2009, - 3,71% για το 2010, - 1,84% για το μεγαλύτερο μέρος του 2011, - 0,76% για το 2012 και 1,42% για το 2013.

Τέλος στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε την μέση ετήσια συναλλαγματική ισοτιμία ενός ευρώ σε σχέση με ορισμένα από τα σημαντικότερα διεθνή νομίσματα για την περίοδο 2009 - 2013

	Δολάριο Η.Π.Α	Λίρα Μεγάλης Βρετανίας	Γιαπωνέζικο Γιεν	Ελβετικό Φράγκο
2009	1,39	0,89	130,37	1,5
2010	1,32	0,86	116,52	1,38
2011	1,39	0,87	111,33	1,23
2012	1,28	0,81	102,69	1,20
2013	1,33	0,85	129,71	1,23

Στις παραπάνω περιπτώσεις παρατηρούμε ότι παρά τις διακυμάνσεις, με πτωτική τάση, στην αξία του, κυρίως κατά τη διάρκεια των ετών 2010, 2011 και 2012, στο τέλος της περιόδου η αξία ενός (1) ευρώ σε σχέση με τα παραπάνω νομίσματα σημείωσε μικρές σχετικά πτώσεις συγκρινόμενη με την περίοδο έναρξης της οικονομικής κρίσεως, με εξαίρεση τη σχέση ευρώ/ελβετικού φράγκου όπου και το ευρώ εμφάνισε πτώση της τιμής του κατά 18%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1929 - 1933 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2009 - 2013

3.1 Σύγκριση Αιτιών

Όπως είδαμε και στις δύο περιπτώσεις σοβαρών οικονομικών κρίσεων η έναρξη και η ραγδαία επιδείνωση της οικονομικής ύφεσης προήλθε από το “σκάσιμο” μιας φούσκας στην οποία είχαν επενδυθεί μεγάλα ποσά από μέρους τραπεζών και χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων. Στην περίπτωση της κρίσης της περιόδου 1929 - 1933 η φούσκα αυτή σχηματίστηκε στον τομέα των μετοχών των αμερικανικών χρηματιστηρίων και επενδυτές σε αυτή ήταν οι περισσότερες τράπεζες των Ηνωμένων Πολιτειών ενώ στη περίπτωση της κρίσεως της περιόδου 2009 – 2013 η φούσκα σχηματίστηκε στον τομέα των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων των Η.Π.Α. με επενδυτές σε αυτόν τις σημαντικότερες αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες, καθώς και σημαντικές ευρωπαϊκές και ιαπωνικές τράπεζες, χρηματοοικονομικά ιδρύματα και ασφαλιστικά ταμεία.

Αναφορικά με τις χώρες που εξετάσαμε, ενώ και οι δύο επηρεάστηκαν από τις οικονομικές κρίσεις των καιρών τους, στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών η ύφεση ξεκίνησε από μια φούσκα που αναπτύχθηκε στην αμερικανική οικονομία και την επηρέασε άμεσα, χτυπώντας τον αμερικανικό τραπεζικό τομέα, η κατάρρευση του οποίου οδήγησε σε πτωτική τροχιά την υπόλοιπη αμερικανική οικονομία. Αντίθετα στην περίπτωση της Ελλάδος η φούσκα που οδήγησε στην οικονομική ύφεση σχηματίστηκε στην οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών, γεγονός που σημαίνει ότι η πρόληψη της δεν μπορούσε να επιτευχθεί μέσω ενεργειών οικονομικής πολιτικής από μέρους του ελληνικού κράτους, και επηρέασε την ελληνική οικονομία κυρίως λόγω της επιρροής που είχε η ύφεση αυτή στις οικονομίες χωρών οι πολίτες των οποίων κατανάλωναν ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες και στις επιπτώσεις που είχε η μείωση της κατανάλωσης αυτών των προϊόντων στην αγοραστική δύναμη των ελλήνων πολιτών, ενώ ο ελληνικός τραπεζικός τομέας ο οποίος δεν είχε επενδύσει σημαντικά ποσά σε χρηματοοικονομικά προϊόντα υψηλού ρίσκου και δεν ήταν υπερβολικά εκτεθειμένος στην χρηματοοικονομική μόχλευση παρόλα αυτά πέρασε σε κατάσταση ύφεσης λόγω της σύνδεσης του με τους τραπεζικούς τομείς άλλων χωρών, κυρίως των Η.Π.Α. και ορισμένων

ευρωπαϊκών, οι οποίοι είχαν εκτεθεί σε σοβαρό βαθμό στη συγκεκριμένη οικονομική φούσκα.

Διαφορά υπήρξε επίσης και στον τρόπο με τον οποίο οι κυβερνήσεις των δύο αυτών χωρών αντέδρασαν στην άφιξη της οικονομικής ύφεσης στις οικονομίες των χωρών τους. Στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών κατά την περίοδο 1929 – 1933 η κυβέρνηση του προέδρου Herbert Hoover προέβη σε περιορισμένες κινήσεις ανακυκλικής οικονομικής πολιτικής, σε άνευ προηγουμένου βαθμό για τις αντιλήψεις της εποχής του περί χρηστής οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης, θεσμοθετώντας ομοσπονδιακά προγράμματα που είχαν σκοπό τη στήριξη της απασχόλησης και της κατανάλωσης των αμερικανών πολιτών, πολλά από τα οποία αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για παρόμοια προγράμματα της New Deal. Αντίθετα στην περίπτωση της Ελλάδος η ελληνική κυβέρνηση, δεσμευμένη καθώς ήταν από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διατηρεί το έλλειμμα του προϋπολογισμού κάτω από το 3% και το δημόσιο χρέος κάτω από το 60% του α.ε.π., καθώς και από την αδυναμία της να εξασφαλίσει έκδοση ομολόγων του ελληνικού δημοσίου με χαμηλό επιτόκιο, την οδήγησε στην ανάγκη επιβολής μέτρων που οδήγησαν στη συρρίκνωση της ελληνικής οικονομίας και που επιδείνωσαν την ελληνική οικονομική κρίση, προκειμένου να μπορέσει να εξασφαλίσει δάνεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Ευρωπαϊκό Ταμείο.

Αντίθετη είναι επίσης η πολιτική που ακολούθησαν οι κεντρικές τράπεζες των δύο χωρών, με τη Fed κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1929 – 1933 να αυξάνει σε ορισμένες περιπτώσεις τα επιτόκια στην προσπάθεια της να σταματήσει την εκροή χρυσού από την αμερικανική οικονομία, γεγονός που σε συνδυασμό με τον αποπληθωρισμό που είχε προκληθεί εκείνη τη περίοδο στην αμερικανική οικονομία σήμαινε ότι τα πραγματικά επιτόκια θα είναι ιδιαίτερα υψηλά, με ό,τι αρνητικές επιπτώσεις επέφεραν αυτά στην αμερικανική πραγματική οικονομία. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αντίθετα κατά την περίοδο 2009 - 2013 ακολούθησε σταθερή πολιτική μείωσης των επιτοκίων, με μια εξαίρεση κατά τα μέσα του 2011 οπότε και το ευρωπαϊκό επιτόκιο διατραπεζικού δανεισμού αυξήθηκε ελαφρά για ένα διάστημα πριν μειωθεί στα προηγούμενα επίπεδα του και ακόμη πιο χαμηλά κατά τη διάρκεια του 2012 και του 2013, πράγμα που σημαίνει ότι καθώς η Ελλάδα σημείωσε αύξηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή στη διάρκεια της περιόδου αυτής τα πραγματικά επιτόκια ήταν από πολύ χαμηλά έως και αρνητικά κατά την περίοδο αυτή. Τέλος πρέπει να σημειώσουμε τη μικρή επίδραση που είχε το αμερικανικό εξωτερικό εμπόριο στον καθορισμό του αμερικανικού Α.Ε. καθώς και στην έναρξη της οικονομικής κρίσης στη χώρα αυτή σε σχέση με την επίδραση που είχε η κατανάλωση ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών

από καταναλωτές του εξωτερικού στην ελληνική οικονομία.

3.2 Σύγκριση Πολιτικών Αποτελεσμάτων

Η πρώτη και πιο εμφανής κοινή επιρροή που είχαν οι δύο οικονομικές κρίσεις που μελετήσαμε στην πολιτική ζωή των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ελλάδα ήταν η επίδραση τους στην εκλογική δύναμη και στη δημοτικότητα των κυβερνώντων κομμάτων και πολιτικών κατά την περίοδο που ξέσπασαν οι οικονομικές κρίσεις αυτές στις χώρες τους. Και στις δύο περιπτώσεις τα κυβερνώντα κόμματα κατηγορήθηκαν για την ανικανότητα τους να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις οικονομικές υφέσεις και τις επιπτώσεις τους στην απασχόληση και την αγοραστική δύναμη των πολιτών και σημείωσαν μεγάλη πτώση των εκλογικών ποσοστών τους σε σημείο να χάσουν την διακυβέρνηση των χωρών τους. Επίσης οι αρχηγοί των κυβερνήσεων των χωρών αυτών κατά τις εξεταζόμενες περιόδους, Herbert Hoover και Γεώργιος Παπανδρέου, είδαν τα ποσοστά αποδοχής τους από την κοινή γνώμη να σημειώνουν κατακόρυφη πτώση, ενώ η γενική αποδοκιμασία της πολιτικής τους είχε ως αποτέλεσμα οι ίδιοι να εκδιωχθούν από την ενασχόληση με τα κοινά μετά από μακρές και διακεκριμένες θητείες και τα ονόματά τους να γίνουν συνώνυμα της αναποτελεσματικότητας και της αναλγησίας. Στο σημείο αυτό μένει να δούμε αν το ελληνικό πρώην κυβερνών κόμμα θα ακολουθήσει πορεία όμοια με αυτή του Ρεπουμπλικανικού κόμματος στην αμερικανική πολιτική ζωή της μεταπολεμικής περιόδου.

Σχετικά με την πορεία των εκλογικών ποσοστών των κομμάτων που αντιπροσώπευαν την αξιωματική αντιπολίτευση των υπό σύγκριση χωρών κατά τις εξεταζόμενες περιόδους, η ομοιότητα ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις είναι περισσότερο περιορισμένη. Ενώ και στις δύο χώρες τα κόμματα της αξιωματικής αντιπολίτευσης κατά την έναρξη των εκάστοτε οικονομικών κρίσεων κατάφεραν να αναλάβουν τη διακυβέρνηση των χωρών τους ως αποτέλεσμα της πολιτικής αποδυνάμωσης των ως τότε κυβερνώντων κομμάτων οι μέθοδοι καθώς και η πορεία των εκλογικών ποσοστών των Δημοκρατικών στις Ηνωμένες πολιτείες της δεκαετίας του 30 και της Νέας Δημοκρατίας της δεκαετίας του 2010 παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Στην περίπτωση των Δημοκρατικών η ανέλιξή τους στην εξουσία έγινε μετά από τη νίκη τους επί του Ρεπουμπλικανικού κόμματος στις προεδρικές εκλογές του 1932 ενώ το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας έλαβε μέρος στη διακυβέρνηση της Ελλάδος ξεκινώντας από το 2011 ως μέλος της τότε κυβέρνησης συνεργασίας με το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα και το κόμμα του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης αυτής η οποία δεν

διέφερε ουσιαστικά από αυτή της κυβέρνησης ΠΑ.ΣΟ.Κ. της περιόδου 2009 – 2011 είχε αρνητική επίπτωση στα εκλογικά ποσοστά της Ν.Δ., και ανέλαβε την εξουσία χωρίς να καταφέρει να αποκτήσει ικανοποιητικό ποσοστό ψήφων προκειμένου να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Επίσης και πάλι σε αντίθεση με το κόμμα των Δημοκρατικών, το οποίο βελτίωσε την εκλογική θέση του σε όλη τη διάρκεια της Μεγάλης Κρίσης, η Ν.Δ. στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 2012 πέτυχε χαμηλότερα ποσοστά ψήφων απ'ότι στις τελευταίες εκλογές πριν την έντονη εμφάνιση των συμπτωμάτων της οικονομικής υφέσεως, τον Οκτώβριο του 2009.

Τέλος όσον αφορά την επίδραση των οικονομικών κρίσεων που εξετάσαμε στα λοιπά πολιτικά κινήματα των Η.Π.Α. και της Ελλάδος μπορούμε να δούμε ότι η κυριότερη ομοιότητα ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις είναι η γιγάντωση της πολιτικής επιρροής κινήματων που υποστήριζαν ότι η μόνη λύση απέναντι στην οικονομική ύφεση ήταν η υιοθέτηση ριζοσπαστικών οικονομικών μέτρων που θα είχαν σκοπό την μερική ή ολική εγκατάλειψη του καπιταλιστικού συστήματος ή / και την ανακατανομή του πλούτου των κοινωνιών τους σε πιο δίκαιη βάση. Ωστόσο πρέπει να σημειωθούν δύο σημαντικές διαφορές. Πρώτον στην περίπτωση της Ελλάδας ένα από τα μέχρι τώρα μικρά ριζοσπαστικά κόμματα κατάφερε εκμεταλλευόμενο την κατάρρευση των εκλογικών ποσοστών του ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος να αυξήσει εντυπωσιακά την εκλογική του επιρροή και να αναδειχθεί στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, πράγμα που δεν έγινε στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών και πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός ότι το Δημοκρατικό Κόμμα κατάφερε να τεθεί επικεφαλής του κυρίαρχου πολιτικού ρεύματος της εποχής του και, παρά την ύπαρξη κινήματων στα αριστερά της πολιτικής θέσης του τα οποία κινητοποιούνταν προκειμένου να επιτύχουν περισσότερο ριζοσπαστικές αλλαγές στην αμερικανική κοινωνία, να διασφαλίσει ότι η πολιτική επιρροή των κομμάτων αυτών θα παρέμενε σχετικά περιορισμένη, λόγω της δημοφιλίας της πολιτικής της New Deal.

Δεύτερον πρέπει να σημειώσουμε την απουσία, από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών, της εμφάνισης κάποιας ακροδεξιής πολιτικής κίνησης όπως αυτές που αποκτούσαν κύρος και εξουσία στην Ευρώπη κατά την εποχή του Μεσοπολέμου, καθώς και κατά τη διάρκεια της κρίσεως του 2009 - 2013, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος. Το πιο κοντινό στο φασισμό αμερικανικό πολιτικό κίνημα, αυτό του Charles Coughlin, που φαίνεται να αντλούσε την επιρροή του από τα ίδια πολιτικά ρεύματα που στην ηπειρωτική Ευρώπη της εποχής οδήγησαν στην άνοδο του φασισμού έχασε μεγάλο μέρος της υποστήριξής του όταν ο ιδρυτής του άρχισε να εκφράζει ανοιχτά φασιστικές και αντισημιτικές θέσεις. Σε αντίθεση με την Ελλάδα δεν εμφανίστηκε κανένα ακροδεξιό κόμμα το οποίο να απολαμβάνει λαϊκής

αποδοχής και έστω και μέτρια εκλογικά ποσοστά.

3.3 Σύγκριση Κοινωνικών Αποτελεσμάτων

Και στις δύο κοινωνίες που μελετήσαμε η αρχική επίδραση της οικονομικής ύφεσης και της ανεργίας πάνω στους εργαζομένους ήταν η δημιουργία συναισθημάτων απογοήτευσης και ενοχής για τη διαφαινόμενη ανικανότητα τους να εξασφαλίσουν εργασία και να παρέχουν τα προς το ζην στις οικογένειες τους. Παρόλο που και στις δύο χώρες εμφανίστηκαν περιστατικά ανυπακοής και αντίδρασης σε ένα κοινωνικό status quo που φαίνεται να καταδικάζει τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα στην ανέχεια, στην περίπτωση της Ελλάδας μέχρι τη στιγμή γραφής της παρούσης εργασίας η αντίδραση των κοινωνικών στρωμάτων αυτών ήταν μέχρι στιγμής περιορισμένη. Απομένει να εξακριβωθεί στο μέλλον αν οι έλληνες πολίτες, υπό όμοιες κατά τα άλλα συνθήκες, θα ακολουθήσουν την πορεία των αμερικανών πολιτών της περιόδου 1929 – 1933.

Ένα φαινόμενο που έκανε την εμφάνιση του και στις δύο χώρες με διαφορετική μορφή είναι η μετακίνηση εργαζομένων προς αναζήτηση εργασίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας εμφανίστηκε ένα ρεύμα μετακίνησης εργαζομένων, ιδιαίτερα των περισσότερο ειδικευμένων και μορφωμένων, προς τις χώρες της βόρειας και δυτικής Ευρώπης και της βόρειας Αμερικής σε αναζήτηση θέσεων εργασίας και καλύτερων αμοιβών. Στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη δεκαετία του '30 οι μετακινήσεις αμερικανών εργαζομένων γινόταν στο εσωτερικό των Η.Π.Α. προς πολιτείες όπου η επίδραση της ύφεσης φημιολογούνταν ότι ήταν λιγότερο σοβαρή, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους φτωχούς κατοίκους της πολιτείας της Οκλαχόμα, τους οποίους οι κάτοικοι των πολιτειών στις οποίες κατευθύνθηκαν αποκαλούσαν περιφρονητικά Okies, οι οποίοι μετακινήθηκαν σε μεγάλους αριθμούς προς την Καλιφόρνια στη διάρκεια της δεκαετίας του 30 λόγω της ζημιάς που προκάλεσαν στον αγροτικό τομέα της πολιτείας καταγωγής τους οι κλιματολογικές συνθήκες της εποχής, απλά για να ανακαλύψουν ότι η Μεγάλη Κρίση είχε οδηγήσει την πολιτεία της Καλιφόρνια να παρουσιάζει το ίδιο άσχημες οικονομικές συνθήκες με την ιδιαίτερη πατρίδα τους.

Οι επιπτώσεις των δύο οικονομικών υφέσεων είχαν διαφορετικές επιπτώσεις στους δείκτες εγκληματικότητας. Ενώ η αμερικανική κοινωνία όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες ενδείξεις αύξησης της ανεργίας ανέμενε την ταυτόχρονη εμφάνιση ενός κύματος εγκληματικότητας, αιτιολογώντας την προσδοκία αυτή με το σκεπτικό ότι ένας εργαζόμενος που δεν μπορεί πλέον να εξασφαλίσει με νόμιμα μέσα τα προς το ζην για τον ίδιο και την οικογένεια του δεν θα είχε κάποιο λόγο να μην στραφεί στο έγκλημα για να το πετύχει. Αυτό που πραγματικά

έγινε ήταν ότι τα ποσοστά εγκληματικότητας σημείωσαν πτώση και οι Ηνωμένες Πολιτείες έζησαν μια αρκετά ειρηνική δεκαετία. Αντίθετη πορεία παρουσίασαν οι δείκτες εγκληματικότητας στην Ελλάδα οι οποίοι κατά τη διάρκεια σχεδόν όλης της εξεταζόμενης περιόδου παρουσίασαν αύξηση.

Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει σε ένα συγκεκριμένο κλάδο του τομέα της εγκληματικότητας, αυτό των λεγομένων “εγκλημάτων μίσους” ή εγκλήματα με φασιστικά ή ρατσιστικά κίνητρα. Ακολουθώντας την πορεία των γενικότερων δεικτών εγκληματικότητας καθώς και των εκλογικών ποσοστών της ακροδεξιάς τα εγκλήματα αυτά παρουσίασαν σημαντική άνοδο κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η αμερικανική κοινωνία της δεκαετίας του 30 φαίνεται να ακολουθεί την αντίθετη πορεία. Δέκα χρόνια μετά την γιγάντωση του αριθμού των μελών της εξτρεμιστικής οργάνωσης Ku Klux Klan και ενώ μεσουρανούσαν στις νότιες πολιτείες οι νόμοι Jim Crow που περιόριζαν τα πολιτικά δικαιώματα των Αφροαμερικανών η αμερικανική κοινωνία έγινε περισσότερο ανεκτική, με σημαντικό παράδειγμα την σε μεγάλο βαθμό επιτυχή αντιμετώπιση από μέρους της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των πιέσεων που ασκούσαν ορισμένες ελίτ τοπικών κοινωνιών για διαφορετική και χαμηλότερη αμοιβή των αφροαμερικανών εργατών στα ομοσπονδιακά προγράμματα παροχής εργασίας. Τη χειρότερη έκφανση του ρατσισμού στην αμερικανική κοινωνία αποτελεί η αύξηση του αριθμού των περιστατικών λυντσαρίσματος από οκτώ το 1932 σε 28 ένα χρόνο μετά.

3.4 Σύγκριση Οικονομικών Αποτελεσμάτων

Και στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών του 1929 και της σύγχρονης Ελλάδος ο τραπεζικός τομέας επλήγη σοβαρά από την οικονομική ύφεση και παρουσίασε φαινόμενα συγκέντρωσης και απορρόφησης των περισσότερο προβληματικών τραπεζών από τις υγιέστερες. Οι δύο κρίσεις διαφοροποιούνται από το γεγονός ότι οι αμερικανικές τράπεζες επλήγησαν επειδή είχαν επενδύσει ένα δυσανάλογο μεγάλο μέρος των κεφαλαίων τους σε μετοχές των αμερικανικών χρηματιστηρίων, στον τομέα η φούσκα του οποίου οδήγησε στο ξέσπασμα της Μεγάλης Κρίσης, και επηρεάστηκαν για το λόγο αυτό άμεσα από το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης ενώ αντίθετα ο τρόπος που επηρεάστηκαν οι ελληνικές τράπεζες ήταν περισσότερο έμμεσος από τα αίτια του ξεσπάσματος της οικονομικής ύφεσης καθώς οι τράπεζες αυτές είχαν ακολουθήσει σχετικά συντηρητική πολιτική επενδύσεων και είχαν κρατήσει αποστάσεις από τη φούσκα του τομέα ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων της αμερικανικής αγοράς.

Και οι δύο χώρες αντιμετώπισαν ραγδαία μείωση του α.ε.π. και της βιομηχανικής τους παραγωγής και αύξηση της ανεργίας, με την Ελλάδα να παρουσιάζει μικρή αύξηση στο δείκτη βιομηχανικής παραγωγής κατά το 2013. Όσον αφορά τις συνιστώσες του α.ε.π. των χωρών αυτών, η κατανάλωση και οι επενδύσεις ακολούθησαν σχετικά όμοιες πορείες, με την κατανάλωση να παρουσιάζει μέτρια και σταθερή πτώση σε όλη τη διάρκεια των οικονομικών υφέσεων και με τις επενδύσεις πιο έντονη μείωση, αν και στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών οι επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια του 1933. Και στις δύο χώρες οι κρατικές αγορές διατήρησαν τα επίπεδα τους στα πρώτα χρόνια των οικονομικών υφέσεων και αργότερα σημείωσαν μέτρια μείωση. Διαφορετική πορεία ακολούθησαν στις δύο χώρες οι καθαρές εξαγωγές. Στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών σημείωσαν σταθερή πτώση, καθώς εξαγωγές και εισαγωγές μειώνονταν, με τις πρώτες κατά μεγαλύτερο βαθμό. Αντίθετα στην περίπτωση της Ελλάδας μετά από έντονη μείωση που σημείωσαν και εξαγωγές και εισαγωγές στον πρώτο χρόνο της οικονομικής ύφεσης οι τελευταίες συνέχισαν να παρουσιάζουν έντονη μείωση ενώ αντίθετα οι εξαγωγές αυξάνονταν με αποτέλεσμα η ελληνική οικονομία να παρουσιάζει μείωση του εμπορικού ισοζυγίου της, παρόλο που αυτό παραμένει αρνητικό. Αντίθετη πορεία παρουσίασαν και οι δείκτες πληθωρισμού των δύο χωρών με την Ελλάδα να μην παρουσιάζει φαινόμενα αποπληθωρισμού πριν το 2013, σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. οι οποίες σε όλη τη διάρκεια της περιόδου 1929 – 1933 παρουσίαζαν έντονο αποπληθωρισμό.

Στον τομέα της νομισματικής πολιτικής παρόλο που και οι δύο σχετικές κεντρικές τράπεζες μείωσαν τα επιτόκια διατραπεζικού δανεισμού η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ακολούθησε περισσότερο συνεπή πολιτική στον τομέα αυτό καθώς με ελάχιστες εξαιρέσεις μείωσε σταθερά και σε μεγαλύτερο βαθμό το σχετικό δείκτη επιτοκίου, σε αντίθεση με τη Fed που ακολούθησε περισσότερο ασταθή πολιτική στον τομέα αυτό και κράτησε το δείκτη αυτό σε υψηλότερα επίπεδα. Σε συνδυασμό με τη διαφορετική πορεία του πληθωρισμού στις δύο χώρες τα πραγματικά επιτόκια στις Η.Π.Α. παρέμειναν υψηλά σε αντίθεση με τα ελληνικά.

Τέλος διαφορετική ήταν και η πορεία των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων των δύο χωρών. Το αμερικανικό δολάριο σε σχέση με τα νομίσματα που συγκρίθηκε ακολούθησε ανοδική πορεία στο μεγαλύτερο μέρος της περιόδου του 1929 – 1933 αλλά στο τελευταίο έτος της έχασε σημαντικό μέρος της αξίας του, ενώ το ευρώ παρουσίαζε μικρή πτωτική τάση με διακυμάνσεις και κατέληξε το 2013 να έχει παρουσιάσει μικρή μόνο πτώση της αξίας του σε σχέση με τα περισσότερα νομίσματα με τα οποία συγκρίθηκε, με εξαίρεση το ελβετικό φράγκο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

4.1 Συσχέτιση

Ελέγχθη η πορεία του α.ε.π. των δύο χωρών κατα τις περιόδους στις οποίες βρίσκονταν σε οικονομική ύφεση και για μία δεκαετία πριν (1920 – 1933 για τις Η.Π.Α. και 1999 – 2012 για την Ελλάδα). Κάνοντας έλεγχο για συσχέτιση

Correlations

		yus	ygr
yus	Pearson Correlation	1	,898**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	14	14
ygr	Pearson Correlation	,898**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	14	14

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

(YUS = α.ε.π. Η.Π.Α., YGR = α.ε.π. Ελλάδος)

βλέπουμε οτι υπάρχει θετική συσχέτιση σύμφωνα με το δείκτη Pearson. Κάνοντας μή-παραμετρικό έλεγχο της συσχέτισης βλέπουμε οτι σύμφωνα με το δείκτη Spearman

Correlations

			yus	ygr
Spearman's rho	yus	Correlation Coefficient	1,000	,921**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	14	14
	ygr	Correlation Coefficient	,921**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	14	14

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

υπάρχει θετική συσχέτιση, συνεπώς βλέπουμε οτι το α.ε.π. των δύο χωρών ακολουθεί ίδια πορεία πριν και μετά την κρίση.

4.2 Παλινδρόμηση

Dependent Variable: YGR				
Method: Least Squares				
Date: 11/30/14 Time: 02:04				
Sample (adjusted): 1921 1933				
Included observations: 13 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	14415.47	6043.868	2.385140	0.0409
@TREND	2423.133	836.9431	2.895218	0.0177
@TREND^2	-179.3242	46.49692	-3.856690	0.0039
YGR(-1)	0.666241	0.150605	4.423777	0.0017
R-squared	0.976828	Mean dependent var		58995.04
Adjusted R-squared	0.969103	S.D. dependent var		5819.413
S.E. of regression	1022.902	Akaike info criterion		16.94633
Sum squared resid	9416957.	Schwarz criterion		17.12017
Log likelihood	-106.1512	Hannan-Quinn criter.		16.91060
F-statistic	126.4644	Durbin-Watson stat		1.842187
Prob(F-statistic)	0.000000			

Dependent Variable: YUS				
Method: Least Squares				
Date: 11/30/14 Time: 02:06				
Sample (adjusted): 1921 1933				
Included observations: 13 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	353878.9	110326.1	3.207573	0.0107
@TREND	68773.65	20971.59	3.279372	0.0095
@TREND^2	-4882.960	1323.200	-3.690266	0.0050
YUS(-1)	0.266171	0.229614	1.159210	0.2762
R-squared	0.909076	Mean dependent var		718797.7
Adjusted R-squared	0.878769	S.D. dependent var		85919.78
S.E. of regression	29915.81	Akaike info criterion		23.69782
Sum squared resid	8.05E+09	Schwarz criterion		23.87165
Log likelihood	-150.0358	Hannan-Quinn criter.		23.66209
F-statistic	29.99473	Durbin-Watson stat		2.129177
Prob(F-statistic)	0.000051			

Και οι δύο μεταβλητές εκτιμήθηκαν στην προηγούμενη τιμή του α.ε.π. και στην τάση τους. Και οι δύο έδειξαν ότι οι διαχρονικές μεταβλητές παρουσίασαν μη-γραμμική τάση, πράγμα που δηλώνει ότι είχαν όμοια πορεία.

Dependent Variable: YGR				
Method: Least Squares				
Date: 12/05/14 Time: 13:28				
Sample: 1920 1933				
Included observations: 14				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	12014.20	6587.447	1.823802	0.0932
YUS	0.064967	0.009207	7.056115	0.0000
R-squared	0.805790	Mean dependent var		58165.70
Adjusted R-squared	0.789606	S.D. dependent var		6394.503
S.E. of regression	2933.079	Akaike info criterion		18.93706
Sum squared resid	1.03E+08	Schwarz criterion		19.02835
Log likelihood	-130.5594	Hannan-Quinn criter.		18.92861
F-statistic	49.78876	Durbin-Watson stat		0.576408
Prob(F-statistic)	0.000013			

Εφαρμόσαμε παλινδρόμηση μεταξύ των δύο μεταβλητών και βρήκαμε ότι υπάρχει γραμμική σχέση, στατιστικά σημαντική μεταξύ τους. Πιθανόν η γραμμική σχέση να οφείλεται σε spurious regression, συνεπώς πήραμε το ρυθμό μεταβολής των δύο μεταβλητών

Dependent Variable: RGR				
Method: Least Squares				
Date: 12/05/14 Time: 14:19				
Sample (adjusted): 1921 1933				
Included observations: 13 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.010873	0.008287	1.312084	0.2162
RUS	0.484215	0.118572	4.083709	0.0018
R-squared	0.602553	Mean dependent var		0.011453
Adjusted R-squared	0.566422	S.D. dependent var		0.045369
S.E. of regression	0.029874	Akaike info criterion		-4.043043
Sum squared resid	0.009817	Schwarz criterion		-3.956127
Log likelihood	28.27978	Hannan-Quinn criter.		-4.060908
F-statistic	16.67668	Durbin-Watson stat		1.827903
Prob(F-statistic)	0.001809			

όπου πάλι διαπιστώθηκε ότι ο ρυθμός μεταβολής του ελληνικού α.ε.π. για τη περίοδο 1999-2012 σχετίζεται με το ρυθμό μεταβολής του αμερικανικού α.ε.π. της περιόδου 1921-1933. Αρα συμπεραίνουμε από τις εμπειρικές εκτιμήσεις ότι η διαχρονική πορεία του α.ε.π. στις δύο χώρες πριν και μετά τις οικονομικές κρίσεις που τις έπληξαν ήταν περίπου η ίδια. Επίσης με μέσο ρυθμό ανάπτυξης στις Η.Π.Α. 3,81% στην περίοδο 1920 - 1928 και -5,15% στην περίοδο 1929 – 1933, καθώς και 3,66% στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1999 – 2008 και -4,85% το 2009 – 2012, διαπιστώνουμε ότι οι δύο οικονομίες είχαν περίπου ίδιο ρυθμό ανάπτυξης πριν τη κρίση και ίδιο ρυθμό πτώσης μετά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι οι δύο χώρες που μελετήσαμε επλήγησαν από οικονομικές κρίσεις με παρόμοια αλλά όχι ίδια αίτια, καθώς η ύφεση στις Ηνωμένες Πολιτείες ξέσπασε από την επένδυση των αμερικανικών τραπεζών σε ένα τομέα της αμερικανικής οικονομίας ο οποίος ευθύνονταν άμεσα για το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης ενώ αντίθετα οι ελληνικές τράπεζες επηρεάστηκαν έμμεσα από την οικονομική ύφεση, με τον ίδιο τρόπο που επηρεάστηκαν και οι υπόλοιποι τομείς της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή από τις επιπτώσεις που είχε αυτή σε σημαντικούς οικονομικούς εταίρους της Ελλάδας και στην ίδια την ελληνική κυβέρνηση.

Οι πολιτικές επιπτώσεις των οικονομικών υφέσεων στις δύο χώρες ομοιάζουν στις επιπτώσεις που είχαν στα εκάστοτε κυβερνώντα κόμματα καθώς και στα κόμματα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, στην απώλεια εκλογικής επιρροής των μεν και στην ανάληψη της διακυβέρνησης εκ μέρους των δε, αν και με διαφορές στον τρόπο με τον οποίο τα πρώην κόμματα της αξιωματικής αντιπολίτευσης ανήλθαν στην εξουσία καθώς και στην πολιτική που αυτά ακολούθησαν κατόπιν. Η επίδραση που είχαν οι οικονομικές αυτές υφέσεις στα λοιπά πολιτικά κινήματα διαφέρουν στο γεγονός ότι, παρόλο που και στις δύο περιπτώσεις ευνοήθηκαν κόμματα με λαϊκιστική ρητορική και πολιτική κατεύθυνση στην περίπτωση της Ελλάδος ένα από αυτά σημείωσε αξιοσημείωτη εκλογική επιτυχία με αποτέλεσμα την ανάδειξή του ως αξιωματική αντιπολίτευση, καθώς και στο γεγονός ότι ενώ στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών τα λαϊκίστικα αυτά κινήματα εντοπίζονταν στα αριστερά του αμερικανικού πολιτικού φάσματος στην περίπτωση της Ελλάδος υπήρξαν περιπτώσεις δεξιών λαϊκιστικών κινήματων. Επίσης πρέπει να σημειωθεί και η εμφάνιση φασιστικού κινήματος στην περίπτωση της Ελλάδος σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. της δεκαετίας του 30.

Παρά την εμφάνιση και στις δύο κοινωνίες φαινομένων που συνδέονται με την απογοήτευση των εργαζομένων από τη μακροχρόνια ανεργία, όπως αλκοολισμός και μέτρια αύξηση του αριθμού των αυτοκτονιών, αυτά παρέμειναν σε χαμηλά ποσοστά. Κύρια διαφορά ανάμεσα στις δύο κοινωνίες είναι η απουσία μέχρι στιγμής από την ελληνική κοινωνία φαινομένων ευρείας κοινωνικής ανυπακοής, καθώς και η αύξηση των δεικτών εγκληματικότητας και των φαινομένων ξενοφοβίας σε αυτή.

Οι δύο οικονομικές υφέσεις και στις δύο χώρες προκάλεσαν μείωση στη βιομηχανική παραγωγή, συγκέντρωση στους τραπεζικούς κλάδους και έντονη μείωση στο α.ε.π. των δύο χωρών, όπως και στις περισσότερες συνιστώσες του με εξαίρεση τις καθαρές εξαγωγές

καθώς και σημαντική αύξηση στους δείκτες ανεργίας. Διαφορές παρατηρούνται στη πορεία του πληθωρισμού και στη νομισματική πολιτική των δύο χωρών, όπου ο μεν ελληνικός δείκτης τιμών καταναλωτή παρουσίασε αύξηση σε αντίθεση με τον αμερικάνικο, η δε νομισματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσίασε μεγαλύτερη μείωση του επιτοκίου διατραπεζικού δανεισμού χωρίς έντονες αναδιπλώσεις, σε αντίθεση με τη Fed. Τέλος οι νομισματικές ισοτιμίες των νομισμάτων των δύο χωρών ακολούθησαν διαφορετική πορεία, με το δολάριο να σημειώνει σημαντική πτώση της αξίας του σε σχέση με τα νομίσματα με τα οποία συγκρίθηκε, σε αντίθεση με το ευρώ η αξία του οποίου γενικά σημείωσε μικρή μόνο πτώση.

Βιβλιογραφία

Crafts N. και Fearon P. (2013), “The Great Depression of the 1930s : Lessons for Today”, Oxford University Press

Galbraith, J. K. (1975), The Great Crash 1929, Penguin Books

Madsen J, (2001), “Trade Barriers and the Collapse of World Trade during the Great Depression”, Southern Economic Journal, Vol. 64, No. 4, pp. 848 - 868

McElvaine, R (1993), The Great Depression, America, 1929 – 1941, Random House, Inc.

Romer C. (1993), “The Nation In Depression”, The Journal Of Economic Perspectives, Vol.7, No. 2, pp. 19 – 39

Δελιβάνη, Μ (2010), Η Φονική Κρίση και η Ελληνική Τραγωδία, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη